

ATATÜRK YOLU DERGİSİ

JOURNAL OF ATATÜRK YOLU

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 70 (2022), 91-108.

Geliş/Received: 07.01.2022

Kabul/Accepted: 02.03.2022

DOI: 10.46955/ankuayd.1054563

(Araştırma Makalesi/Research Article)

TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİ TARİH DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİ VE RESMİ TÜRK TARİH TEZİNİN OLUŞUMU

THE DEVELOPMENT OF NATIONALIST HISTORICAL THOUGHT IN TURKEY AND FORMATION OF THE OFFICIAL TURKISH HISTORY THESIS

YAŞAR BAYTAL*

ÖZ

II. Meşrutiyet dönemine kadar alttan alta gelişen Türkçü-milliyetçi hareketler, I. Balkan Savaşı yenilgisinden hemen sonra genişleme imkânı bulmuş ve eğitimdeki laikleşmeyle beraber tarih çalışmaları üzerinde önemli etki bırakmıştır. Siyasi Türkçülüğün filizlendiği bu dönemde, Batı kültürüne aşina Osmanlı entelektüellerinin de etkisiyle tarih yazma ve araştırma yöntemleri değişmiş ve Osmanlı tarihçiliği, Avrupa liberalizmiyle karşılaşmıştır. Batılı devletlerde olduğu gibi yeni edebi ve bilimsel türlerin yayılması bu dönemde hız kazanmış ve Osmanlı öncesi Türk tarihine olan merak giderek artmıştır. Böylece Meşrutiyet döneminde, milliyetçiliğin de tesiriyle Türklerin Orta Asya geçmişini hatırlatacak tarih çalışmaları önem kazanmıştır. Birinci Dünya Savaşında alınan yenilgi sonrasında Pantürkizm yerini Anadolu Türklüğünü ön plana çıkaran bir siyasi anlayışa bırakmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra dil çalışmalarıyla Anadolu'da insanlığın ilk kültür dilinin temelleri ortaya çıkarılmaya ve bunun sonunda Türklerin dünya kültür dillerini kurmaktaki büyük ve esaslı başarısı, bir teoriyle ispatlanmaya çalışılmıştır. Türkiye, elde edilen bilgi ve bulgularla diğer millî devletler gibi kendi tarihini konumlandırma gayretine girmiş; resmi Türk Tarih Tezi üzerinden devlet ve vatandaş kimliği tanımlanmak istenmiştir. Bu çalışmada, Türk tarihçiliğinin bilimsel ve ideolojik temelleri üzerinde durulmuştur. Meşrutiyet ile Cumhuriyet dönemleri karşılaştırılarak devlet-millet yapılanmasında milliyetçi tarih yazımının etkisi ve sonuçları, dil ve tarih çalışmaları üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Cumhuriyet döneminde oluşturulan kurum ve kuruluşların modern Türk tarih yazıcılığına etkisi, ele alınarak sorgulanmıştır.

ABSTRACT

The Turkish-nationalist movements that had been built up until the Second Constitutional Period found the opportunity to showed up after the 1908 Constitution and had a significant impact on history studies with the secularization of education. In this period when political Turkism was burgeoning, the methods of writing and researching history changed under the influence of Ottoman intellectuals familiar with Western culture, and Ottoman historiography met with European liberalism. As in the Western countries, the spread of new literary and scientific genres accelerated in this period and the interest in pre-Ottoman Turkish history steadily increased. Thus, during the Constitutional Monarchy period, historical studies that would remind the Central Asian past of the Turks gained importance with the advent of nationalism. As a result of the defeat in the First World War, Pan-Turkism left its place to a political understanding that brought Anatolian Turkishness to the fore. After the proclamation of the Republic, it was aimed to reveal the mechanisms of the first cultural language of humanity in Anatolia through language studies and to prove the great and fundamental success of the Turks in establishing the world's cultural languages with a theory. With the information and findings obtained, Turkey made an effort to position its own history like other national states and tried to define the identity of the state and citizen through the official Turkish history thesis. This study focuses on the scientific and ideological foundations of Turkish historiography. By comparing the Constitutional Monarchy and the Republican periods, it discusses the effect and results of nationalist historiography on the nation-state structuring through language and history studies. In addition, the article aims to examine and debate the effects of institutions and organizations created in the Republican period on modern Turkish historiography.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, II. Meşrutiyet Dönemi, Cumhuriyet Dönemi, Türk Dili, Türk Tarih Tezi.

Keywords: Atatürk, II. Constitutional Period, Republican Period, Turkish Language, Turkish History Thesis.

* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, ybaytal@ybu.edu.tr, ORCID: [0000-0003-2214-3013](https://orcid.org/0000-0003-2214-3013).

Extended Abstract

The Islamic ideology played a leading role in keeping the Ottoman Empire, consisting of different nations, together and spreading it over three continents. The cultural framework formed by the religion of Islam gave a significant direction to Ottoman historiography, and its historiography was shaped accordingly. The understanding of historiography, which dealt with Ottoman history as a part of Islamic history, preserved its existence for many years, and studies on pre-Islamic Turkish history were not been sought after. This situation caused the Central Asian past of the Turks to be forgotten and then lost after a while. In this context, while it was possible to encounter traces of Central Asian culture in the folk culture of the classical period of the Ottoman Empire, no signs of these traces were found in official circles.

With the development of industrial capitalism in Europe in the 19th century, the boundaries of contemporary historiography were shaped in line with the principles determined by this. In this century, the economic life order that started to take shape under the influence of the rules of capitalist industry and the nationalism movement that developed along with it strengthened the capitalist order in Europe. While the European society underwent a rapid change and developing socio-economic process, multinational empires went through a process of disintegration. Meanwhile, nationalist political consciousness and the contemporary historiography that developed along with it began to come to the fore. Thus, on the one hand the dominant powers sought the legitimacy of their superiority in the opportunities offered by contemporary historiography, on the other hand the nations that remained under hegemony tried to determine the basis of the freedoms they missed along the lines of the goals of contemporary historiography.

The internalization of the idea of nationalism in the Ottoman Empire and its transfer to historiography took a long time to evolve. Accordingly, the Tanzimat Period offered new opportunities for the westernization of the Ottoman Empire in every field, and in connection with this, it led to the emergence of political nationalism. However, leaders who would feed Turkish nationalism ideologically and the social base to support this ideology had not yet been formed in this period. Turkish nationalism, which developed internally as a revolt against the economic hegemony of the West and the danger of losing its political unity and cultural identity due to the increasing Western dominance, tried to exist as a mass movement in this process.

On the other hand, the Ottoman political modernization process continued despite the setbacks in these years, resulting in the formation of a number of approaches representing every trend and the establishment of political parties. Various ideological currents such as Islamism, Westernization and Nationalism spread throughout the country. In this process, Turcology studies in Europe affected the Ottoman intellectuals and important works began to emerge for the Turks to remember their Asiatic past. The works of Ottoman intellectuals in the field of history and language contributed significantly to the intellectual infrastructure of nationalism. In this context, Ottoman historiography started to shift towards nationalist historiography, distancing itself from the chronicler's understanding of history.

After the declaration of the First Constitutional Monarchy, with the Young Turks, political Turkism gradually gained strength, and an intellectual infrastructure was tried to be created that would enable the formation of the national bourgeoisie against the colonialist bourgeoisie of Europe. Nationalism, which developed as a defense mechanism against the deportation of the Muslim Turkish people in Russia, the Crimea and the Balkans, later began to find a response among the Ottoman intellectuals, or rather, to be internalized by them. At this point, the intellectual infrastructure of the transition from the multinational empire to the single nation state was formed and the efforts made for nationalism to take place on the social base found the necessary response. The anti-Imperial Turkish nationalism advocated by the Young Turks, on the other hand, formed the vital essence of modern Turkey against the imperialist power of the West.

With the establishment of the national Turkish state in 1923, Turkish nationalism was dealt with more comprehensively and with the Revolutions and Turkish historiography got its share from it. In the Atatürk period, the discovery of the oldest history of the Turks, like other reforms, gained importance and institutional support was provided for the historical studies. In this process, as a result of the imperialist support of Europe, historical studies gained importance in the face of the claims of Armenianness and Greekness in Anatolia, that the Turks have had a very important place in the history of Anatolia and that they are the oldest nation here. Thus, the new Turkish History Thesis was born as a result of the thought that the Turks were an ancient nation in Anatolia and that they advanced the world civilization. The scientific foundations of the Turkish history

research carried out under the leadership of Atatürk and the Turkish History Thesis, which emerged as a result of this, were first discussed in the First Turkish History Congress in 1932 and announced to the Turkish scientific community and the public. Disciplines such as archeology and anthropology were used for the scientific claims put forward at the congress, and the results were presented to the world scientific community and the public at the International History Congress in 1937. The studies conducted to reveal the oldest ages of Turkish history and the scientific skills researchers acquired recently aided the development of contemporary Turkish historiography, and accordingly, Turkish historiography gained a methodological perspective.

In this study, the emergence of the nationalist view of history and the subsequent consequences of this are discussed and the intellectual effect of this historiography on the Turkish History Thesis is questioned. In the meantime, the formation of the idea of nationalism in the Ottoman Empire, the development of political nationalism and the effects of this nationalism on Ottoman historiography are examined, and the article aims to reveal the intellectual and scientific infrastructure of Turkish historiography in the Atatürk period. In addition, the ideological foundations of Turkish nationalism in the Atatürk period are searched into and the importance of the Turkish History Thesis for the young Republic are brought to light in many ways.

Giriş

Avrupa'da sanayi kapitalizminin gelişmesi ve ardından ulusçuluk akımının da etkisiyle çok uluslu İmparatorluklar parçalanma sürecine girmiştir. Milliyetçi siyasal bilinçteki uyanışla birlikte çağdaş tarihçilik, daha doğrusu Batı'nın empoze etmeye çalıştığı tarihçilik, ön plana çıkmaya başlamıştır. Avrupa dışı halkları, mutlak durağanlık içinde gösterme ve tarihlerini yok sayma çabaları, bu dönemin tarih yazıcılığına damgasını vurmuştur. Çağdaş tarihçiliğin sağladığı yeni imkânlardan yararlanmak isteyen Avrupalı egemen güçler, üstünlüklerinin meşruiyetini bu tarih yazıcılığıyla ortaya koymak istemişlerdir. Bunu yaparken Avrupa sanayisine ayak uyduramamış veya sanayide geri kalmış toplumların tarihlerini itibarsızlaştırma gayreti ön plana çıkmıştır. Tarih yazıcılığı dallarının henüz olgunlaşma safhasında olduğu bu ortamda, Avrupa'da Oryantalist bakış açısı giderek güç kazanmıştır. Oryantalist bakış açısının güçlendiği 19. yüzyılda Avrupalılar, kendi dışındaki toplumların tarihlerini yok saymaya yönelik tarih çalışmalarına daha çok ağırlık vermiştir. Avrupa tarih yazıcılığı, dünya tarihini 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar Batı'nın merkezine indirgemiş, uygarlığın tüm başarılarını Avrupa Hıristiyan beyazlara mal etmişlerdir.¹

Osmanlı hâkimiyetindeki bölgelerle yakından ilgilenen Oryantalizmin Müslüman toplumlara bakışı ise, yukarıdaki anlayıştan hiç de farklı değildir. Bu süreçte İslam dünyasını bin bir gece masalı havasına büründüren Oryantalistler, bu düşüncelerine Osmanlı Müslüman toplumunu da dâhil etmişler; Osmanlı'yı egzotik ve çağdışı göstermeye çalışmışlardır. Oryantalistler, Osmanlı Devleti'nin İslam medeniyetinin gelişmesine herhangi bir katkı sağlamadığını ileri sürerek bunun nedenini; Türklerin İslamiyet'i kabul etmeden önce göçebe bir hayat yaşamış olmalarına bağlamışlardır. Hatta Anadolu ve Büyük Selçukluları yok sayarak Osmanlı İmparatorluğu'nu Bizans'ın devamı olarak göstermek istemişlerdir.² Buna karşın yönetici sınıfa mensup olan Osmanlı tarih yazıcıları, durgun ve dışa kapalı bir düşüncenin etkisi altında olduklarından bütün bu saldırılara uzun süre sessiz kalmıştır. Bu bağlamda İmparatorluğun devlet ve iktidar anlayışına uygun hareket eden vakanüvis tarih yazıcıları, Osmanlı'daki her olaya nizam-ı âlem çerçevesinden bakma eğiliminde olmuşlardır. Bundan dolayı Osmanlı tarihçiliğinde eleştirel bir bakış açısı gelişememiş, Batı'nın emperyalist tarih saldırılarına karşı yeterince cevap verilememiştir. Ayrıca İslam halifeliğinin çatısı altında, vakanüvislerin meselelere başka türlü bakmaları zaten mümkün olmamıştır.³ Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nde Türkçülük, diğer milletler için ayrıştırıcı bir duruma yol açabileceği kaygısıyla uzun süre bir duygu olarak varlığını koruyabilmiş; bir öğretisi haline gelememiştir. Yeni Osmanlılar hareketinde dahi bu kaygının devam ettiğini açıkça görmek mümkündür. Bu yüzden Yeni Osmanlılar, ilk başlarda İmparatorluğun sınırlarıyla örtüşen vatan kavramını savunmuşlar, ırk

¹ Halil Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1983, 14.

² M. Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Yayımlayan: Orhan F. Köprülü, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 2. Basım, 1986, 6-16; Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, 19-20.

³ Osmanlı toplumunun bir arada olmasını sağlayan önemli güç, büyük oranda İslam ideolojisine dayanmaktaydı. Bu ideoloji, çok kültürlü Osmanlı İmparatorluğunda yadsınamayacak kadar yapıştırıcı bir rol oynamıştır. Türkler, İslam kültürüne öylesine entegre olmuşlardı ki imparatorluk tarihi sadece İslam tarihinin bir bölümü olarak ele alınıyordu. Birçok Avrupalı tarihçinin, Osmanlı Devletinin kuruluşunu ve yayılmasını ele alırken dinin her zaman milliyetin alameti olarak görmüş olmasının nedeni de her halde bu bakış açısının uzun süre korunmuş olmasından kaynaklıdır. Herbert Adams Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Yay. Haz. Mustafa Everdi, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 1998, 65-67; Mükrimin Halil Yinanç, "Tanzimat'tan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik" *Tanzimat II*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1999, 573-574.

temeline dayalı milliyetçiliği ise, Osmanlı'nın sosyal nizamına zarar vereceği endişesiyle fazla dillendirmemeye özen göstermişlerdir.⁴

Atatürk döneminde yapılan diğer inkılaplar gibi Türklerin en eski tarihinin ortaya çıkarılmasına yönelik çalışmalara, devlet tarafından önemli ölçüde kurumsal destek sağlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başlayan bu yönelim ile birlikte Türklerin tarihini, Anadolu'ya ve Anadolu'nun tarih öncesine bağlanmasına dair düşünceler, ön plana çıkmıştır. Çünkü Ermeniler ve özellikle Yunanlıların Anadolu üzerinde hak iddialarına karşı argümanlar geliştirmek için Anadolu'nun en eski yerlilerinin Türkler olduğunun kanıtlanması gerekiyordu.⁵ Zira bu dönemde Batı'nın emperyalist propagandalarına karşı durmak, Oryantalist tezlere cevap vermek için dil ve tarih çalışmalarına ayrı bir önem verilmiştir. Batı'da geliştirilen emperyalist propagandaların temel amacı; Türklerin Anadolu'daki varlığını silmeye yönelik çeşitli ideolojik kanıtlar geliştirmektir. Oryantalist bakış açısıyla tarihi çarpıtılan Türkler için Avrupa'daki antropoloji çalışmaları, Türkçü tarih yazımında önemli ölçüde yol gösterici olmuştur. Bu bağlamda İsviçreli Eugene Pittard'ın Türk göç dalgalarının neolitik uygarlıkları ilerlettiğinden bahsetmiş olması ve bunu, belli temele dayandırmış olması, Türk tarih yazımına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır.⁶ Zaten Atatürk'ün de isteği, bilimsel kurallar içinde kalmak şartıyla; Türk tarihinin yeniden yazılması ve "*dil islâhatı ile Türk milletinin en eski menşeiini bilmek kaygısı ve şefi bulunduğu nüfusun ırki karakterlerinin mümkün olan en sadık imajını tanımak arzusuydu.*"⁷

Bütün bunlar gösteriyor ki, Türk tarih görüşünün mimarı olan Atatürk'ün en önemli hedeflerinden biri; yeni tarih tezi ile Türkçülük bilincini yükseltmekti.⁸ Bunun için Atatürk, dil ve tarih çalışmalarına özel önem vermiş ve kurucu lider olarak bu çalışmalara öncülük etmiştir. Büyük Zaferin ardından İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi tarafından fahri profesörlük payesi verilmek istendiği sırada bunun tarih olmasını istemiş olması, Atatürk'ün tarih ilmine özellikle Türk tarihine vermiş olduğu önemi gösterir.⁹ Bu bağlamda Atatürk, tarih ilminin içerisinde ve onun hamisi olarak dil, tarih ve arkeoloji araştırmalarında ve ortak mazinin ortaya çıkarılmasında bizzat yer almış ve bunlarla ilgili çalışmaları, yakından takip etmiştir.¹⁰ Ayrıca genç Türkiye Cumhuriyeti için Türk dili ve tarih üzerine yapılan çalışmalar, bu bağlamda çok değerliydi. Zira dünyadaki çoğu ulus-devletlerin oluşum sürecinde ve daha sonra kendilerini konumlandırma düşüncesinin temelinde, dil ve tarih çalışmaları önemli yer tutmaktaydı. Bu yüzden Türk dilini tarih öncesi çağlara kadar geri götürerek Türkçenin eski kültür dillerine öncülük ettiğini ileri sürmek, hem yüzyıllardır dili hor görülmüş bir ulusa güven aşılması açısından hem de yeni kurulmuş Cumhuriyetin Batı camiası içinde saygın bir konuma getirilmesi açısından önemliydi. İleri sürülen bu fikirlerin sonucu olarak oluşan Türk Tarih Tezi, bir anlamda Güneş-Dil Teorisine destek olmuş, Akdeniz çevresindeki kültürün Orta Asya kökenli olduğu teziyle de bu teori güçlendirilmeye çalışılmıştır. Ulus kimliğini inşa sürecinde bir yöntem olarak başvurulmuş Güneş-Dil Teorisi, eski diller yanında yeni dillerin de kökenin Türkçe olduğuna dair iddialar ve bu iddialarla oluşan etimolojik anlayış, üniversite ders programlarına kadar girmiştir. Ancak yurt içinde ve yurt dışında, bu konu gündeme geldiğinde eleştirilere neden olmuştur. Bilimsellikten uzak olduğu gerekçesiyle eleştirilen Güneş-Dil Teorisi, bir süre sonra önemini kaybetmiştir.¹¹ Fakat Türk dilinin etimolojisine ilişkin bu türden yaklaşımlar ve varsayımlar, Türk tarih yazıcılığı için önemli bir düşünce birikimine yol açmıştır.

1- Tanzimat Sonrası Milliyetçi Tarih Düşüncesinin Oluşması ve Sonuçları

Tanzimat döneminde, Osmanlı Devleti'nde askeri, idari, eğitim ve kültür alanında yapılan Batı tarzındaki ıslahatlar, aynı zamanda kurumsal teşkilatlanmanın da önünü açmıştır. Eğitim ve kültür ile ilgili meselelere 1856 İslahat Fermanından sonra daha çok önem verilmiş ve buna paralel olarak bu alandaki kurumsal gelişme artarak devam etmiştir. Bu bağlamda Batı eğitim sistemine uygun olarak Maârif-i Umûmiyye Nezâreti'nin kurulmuş olması, eğitim ve öğretimin gelişmesi yönünde atılmış önemli adımlardan biri olarak yerini almıştır. Ayrıca eğitim ve öğretim sorunlarının çözüme kavuşması için dönemin Maarif Nazırı Saffet Paşa'nın gayretleriyle 1869 tarihli Maârif-i Umumiye Nizamnamesinin çıkarılmış olması, eğitim ve kültür alanında

⁴ Nejat Kaymaz, "Türkçü Tarih Görüşü", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara: TTK Yayınları, 1977, 437-440.

⁵ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Basım, 1999, 312.

⁶ Etienne Copeaux, *Türk Tarih Tezinden Türk İslam Tezine*, Çev. Ali Berktaş, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, 2000, 34.

⁷ Eugène Pittard, "Atatürk'ün Hatırasını Tazim", *Bellekten*, 3/10, (Nisan 1939), 186.

⁸ Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti*, 312.

⁹ Şemsettin Günaltay, "Atatürk'ün Tarihçiliği ve Profesörlüğü Hakkında Bir Hatıra", *Bellekten*, 3/10, (1 Nisan 1939), 273-274

¹⁰ K. Bittel, "Atatürk ve İlköz Tarih Araştırmaları", *Bellekten*, 3/10, (Nisan 1939), 205.

¹¹ Zafer Toprak, *Atatürk Kurucu Felsefenin Evrimi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, 2020, 313-314.

önemli bir hamle olarak kayda geçmiştir.¹² Bu nizamname ile Türkçe, eğitim dili olarak benimsenmiş ve tarih dersleri, eğitimin birçok kademesinde okutulmaya başlamıştır.¹³ Nizamnamenin 6. maddesine göre; sıbyan mekteplerinde; *Muntasar Tarih-i Osmani* adlı dersin müfredatta yer almasına karar verilmiştir. Aynı nizamnamenin 23. maddesi ile dört yıllık rüştiye mekteplerinin dersleri arasında; *Tarih-i Umumi* ve *Tarih-i Osmani* de yer almıştır.¹⁴

Tanzimat dönemi aynı zamanda düşünsel Türkçülüğün filizlenmeye başladığı dönem olarak da bilinir. Bu filizlenmede Avrupa'daki Türkoloji alanında yapılan çalışmaların etkisi hayli fazladır. Ancak bu dönemde Türkoloji alanındaki çalışmaların da etkisiyle Osmanlı Devleti içinde ortaya çıkmaya başlayan milliyetçi tarih yazımı, İmparatorluk için yararsız hatta zararlı görülmüştür. Zira İmparatorluğun Türk ögesi, ırktan ziyade İslami geçmişe daha fazla bağlı haldeydi ve dolayısıyla birleştirici unsur daha çok İslam diniydi. Bu yüzden Türk milliyetçiliği ve bununla ilgili faaliyetler, diğer milletler için ayrıştırıcı bir duruma neden olabileceği endişesinden dolayı uzun süre dondurulmuştur.¹⁵

Ancak Avrupa'daki Türkoloji çalışmaları, bir süre sonra Osmanlı aydınlarını hayli etkilemiş, Türkçü düşüncenin oluşmasına önemli katkı sağlamıştır. Burada öne çıkan Musevi asıllı üç Avrupalının ileri sürdüğü fikirler, önemlidir. Bunlar, Arthur Lumley Davids (1811-1832), Arminius Vambery (1831-1913) ve Leon Cahun'dur (1841-1900).¹⁶

İngiliz dil bilimci Davids, 1832 yılında yazdığı Türk Dili Grameri'nde (A Grammer of the Turkish Language) Türk dili ve tarihini eski çağlardan II. Mahmut dönemine kadar getirmiştir. Burada Türk tarihi ve lehçeleri hakkında bilgilere yer veren Davids, Türklerin eski dönemlerden itibaren çeşitli adlarla büyük işler başarmış, Moğollarla bağlantısı olmayan Kafkas kökenli büyük bir toplum olduğunu ileri sürmüştür.¹⁷ Fransız Léon Cahun'un Aral-Hazar bölgesindeki yer adlarıyla Fransız yer adları arasında bir akrabalık ilişkisi olabileceğine dair düşüncelerini 1873 yılında "Fransada Arî Dillere Tekaddüm Etmiş Olan Lehçenin Turanî Menşei" adlı bir konferansta açıklamıştır.¹⁸ Burada Cahun, Avrupa'nın kökeninde Orta Asya'ya dair izler taşıdığını ve Avrupa dili veya dillerinin anahtarının Orta Asya olduğunu belirterek Fin-Japon diye isimlendirdiği ırkın, aslında Keltler, Cermenler ve hatta Latinlerden önce Avrupa'ya uygarlık götüren Turan menşei ırk, olabileceğini ileri sürmüştür.¹⁹ Cahun, Introduction à l'histoire de l'Asie'de (Asya Tarihine Giriş -1896-) adlı eserinde ise, Türklerin savaşçı özelliği üzerinde durmuş ve Cengiz Han'ın Türk olduğuna dair görüşlerini açıklamıştır.²⁰ Macar asıllı Arminius Vambery ise, Türklüğün Osmanlı Türkleri tarafından unutulmuşluğunu 1898 yılında dile getirmiş ve Türklerin Asyetik kökenlerine şu şekilde dikkat çekmek istemiştir: "Kırk yıl önce... İstanbul Türkleri arasında milliyet sorunlarıyla veya Türkik dillerle ciddi bir şekilde ilgilenen kimseyi bulamamıştım."²¹ Batı lisanîyatçıları, ortaya koydukları yeni fikirlerle Türkçe sözlerin sıralanışındaki uyumuna ve Türk gramerinin mantığa uygunluk konularına dikkat çekmek istemişler; yaptıkları çalışmalarla Türkçenin güzelliklerini ortaya koymaya yönelik değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Türkçenin güzelliklerini ortaya koymaya yönelik bu tür değerlendirmeler, Osmanlı aydınlar üzerinde hayli etkili olmuştur.

Bütün bu çalışmaların neticesinde Osmanlı aydınları, Türklerin Asyatik geçmişlerinin hatırlanmasına yönelik olarak önemli eserler ortaya koyma başlamıştır. Müslümanlığı seçen Polonyalı Mustafa Celaleddin Paşa,

¹² Halis Ayhan, "Batılılaşma: Eğitim ve Öğretim" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları İşletmesi, 1992, 159.

¹³ *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*, İstanbul: T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2014, 3, 106, 109.

¹⁴ A. Fuat Baymur, *Tarih Öğretimi*, Ankara: Maarif Matbaası, 2. Basım, 1945, 8.

¹⁵ Kaymaz, "Türkçü Tarih Görüşü", 437-440.

¹⁶ Uriel Heyd, *Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin Temelleri*, Termece: Cemil Meriç, İstanbul: Sebil Yayınevi, 1980, 76; Hilav, *Felsefe Yazıları*, 359-360.

¹⁷ François Georgen, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)*, Çev: Alev Er, Ankara: Yurt Yayınları, 1986, 28; Hilav, *Felsefe Yazıları*, 360; Metin Çınar, *Anadoluculuk Hareketinin Gelişimi ve Anadoluçular ile Cumhuriyet Halk Partisi Arasındaki İlişkiler (1943-1950)*, Doktora Tezi, Ankara: T.C Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, 2007, 18.

¹⁸ Bu konferansın Türkçe çevirisi için bkz. *Türk Tarihinin Ana Hatları-Methal Kısmı*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931, 77-87.

¹⁹ Léon Cahun, *Fransa'da Arî Dillere Tekaddüm Etmiş Olan Lehçenin Turanî Menşei*, Tercüme eden: Ruşen Eşref, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1930, 7-21; Hilav, *Felsefe Yazıları*, 360.

²⁰ Léon Cahun, *Asya Tarihine Giriş Türkler ve Moğollar*, Çev: İnan Kaya, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2013, 8-9, 73-74, 139, 159, 164-165.

²¹ Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, 25.

Fransızca yazdığı *Les Turcs, Anciens et Modernes* (1870), adlı kitabında Cahun'un görüşlerine benzer fikirler ileri sürmüştür. Türklerin İslam uygarlığı içerisinde önemli rol oynadığını savunan Ali Suavi (1838-1878), Türkçülüğün öncüleri arasında yerini almıştır.²² Türkiye'nin ilk Türkolog'u ve Türkçü düşüncenin ileri gelenlerinden Ahmet Vefik Paşa (1823-1891), Türk dili ve tarihi hakkında ilk eserler vermeye başlamıştır. Türk lugatçılığında yeni bir çağ başlatan Ahmet Vefik Paşa, iki ciltlik *Lehçe-i Osmanî'yi* (1876) yazmış ve Osmanlı Türkçesinin, Türk dili lehçelerinden biri olduğunu savunmuştur. Ayrıca Vefik Paşa'nın Molière'in piyeslerini sade bir dille Türkçeye çevirmiş olması, bu konuda önemli bir gelişme olarak kaydedilmiştir.²³ Dil bilgini Şemseddin Sâmî, Osmanlı dilinin çözülmesiyle Türkçenin gelişme dönemine gireceğini savunmuş ve bu konuda Türklük bilincinin oluşmasına önemli katkı sağlamıştır.²⁴ Türk milletinin, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'den önce de var olduğunu ileri süren Şemseddin Sâmî, bu yüzden Osmanlıca yerine Lisân-ı Türkî denmesinin daha uygun olacağını vurgulamış ve bu doğrultuda hazırlamış olduğu sözlüğün ismine Kâmûs-ı Türkî demiştir.²⁵

Diğer taraftan Macarlıların Türk dili üzerine yapmış olduğu çalışmalar da Türk tarih yazıcılığını önemli ölçüde etkilemiştir. Zira Turancılık, ilk olarak Macaristan'da ortaya çıkmıştır. Türk Turancıları ile Macar Turancıları arasında düşünsel farklılıklar olmasına rağmen, Türk tarih yazıcılığı, Turancılık akımının ortaya koyduğu fikirlerden etkilenmiştir. Macar Turancıları, Macarlardan Moğollara, Türklere, Japonlara hatta Çinlilere kadar aynı dil ailesinden olan milletlerin birliğini savunurken, Türk Turancıları daha çok Türk olarak kabul edilen halkların birliğini savunmuşlardır.²⁶ Şüphesiz bu iki görüşün ortak paydası, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Türk tarih yazıcılığına önemli ölçüde yön vermiştir. Fakat Türk tarih yazıcılığı, asıl olarak Rusya'dan gelen Türk aydınlarının etkisiyle önemli aşama kaydetmiş, milliyetçi tarihin düşünsel temeli büyük oranda bu göçlerden sonra oluşmuştur.²⁷ Rusya'da yaşayan Müslüman Türkler, kendilerini Osmanlı olarak görmemeleri ve Çarlık Rusya'sının Batı'ya daha açık olması nedeniyle buradaki ulusal uyanış, 1860 yılından itibaren erken bir dönemde başlamıştır. Bu ulusal uyanışın etkileri, daha sonraları Türkiye'deki milliyetçiliği beslemiş ve Türk milliyetçiliği, önemli aşama kaydetmiştir. Rusya'da Türkçülük akımının kurucuları arasında İsmail Gaspıralı (1841-1914), bu konuda çok önemli bir yere sahiptir. Kırimda Tercüman adlı bir gazete çıkarmış olan Gaspıralı; dilde, fikirde ve işte birlik oluşturarak Türkler arasında kültür ve siyasi birliği tam olarak gerçekleştirmeyi hedeflemiştir.²⁸

19.yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin içerisine düştüğü siyasi çıkmaz, ordunun siyasete karışması, cephelerde alınan yenilgiler gibi sebepler nedeniyle Osmanlı idaresi hayli zayıflamıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin, Batılı Devletlerle olan etkileşiminin giderek artmasıyla birlikte Batı'da eğitim alan ve yabancı dil bilen kişilerin sayısının da artmasına neden olmuş ve bu durum, Osmanlı'nın siyasi düşünce yapısına da yansımıştır. Bütün bu gelişmeler yanında Batı tarzı eğitim alan askerlerin de etkisiyle yayın faaliyetleri hız kazanmış ve Türk tarihçiliği bundan nasibini almıştır. Osmanlı entelektüel yapısında meydana gelen gelişmeler, Türk tarihçiliğine farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu tarihçilik anlayışı ile birlikte Osmanlı'nın eskiye dayanan yüksek bir kültüre sahip olduğu vurgusu ön plana çıkarılmıştır. Ancak Osmanlıcılık ideolojinin hakim olduğu bu dönemde, Türkçülüğü besleyecek temel argümanlar henüz olgunlaşmamış; Türkçülüğü siyasi propaganda aracı olarak gören siyasi anlayış, bir süre daha devam etmiştir.

Türklerin kendi tarihine yönelik yeni bakış açısı ve Türkçülüğe yeni bir soluk getiren Süleyman Hüsnü Paşa, modern Türk tarihçiliğinin de temelini atmıştır. Sorumlu olduğu askeri okulların tarih derslerinde Batılıların yıkıcı ve yanıltıcı fikirlerinin yer aldığını ileri süren Süleyman Hüsnü Paşa, bu okullarda okutulan tercüme tarih

²² M. Şükrü Hanioğlu, "Türkçülük", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012, 552; Abdullah Uçman "Ali Suavi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 2, İstanbul: Ali Rıza Başkan Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., 1989, 447; Hilav, *Felsefe Yazıları*, 360.

²³ Ahmet Vefik Paşa, Oğuz Han menkıbesi ve diğer milli efsaneler gibi Türkoloji alanında yaptığı çalışmalarla Necip Asım'dan Ziya Gökalp ve 1920'den önceki yazıları ile Fuad Köprülü'ye kaynaklık etmiştir. Ömer Faruk Akün, "Ahmet Vefik Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 2, İstanbul: Ali Rıza Başkan Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., 1989, 147,151, 157; Heyd, *Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin Temelleri*, 78.

²⁴ A. Azmi Bilgin, "Şemseddin Sami'nin Edebiyatla İlgili Eserleri ve Görüşleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, (2007), 41, 49.

²⁵ Abdullah Uçman, "Şemseddin Sâmî", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*", Cilt 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2010, 521.

²⁶ Metin Çınar, *Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, 37.

²⁷ Heyd, *Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin Temelleri*, 78; Çınar, *Anadoluculuk ve Tek Parti*, 30-31.

²⁸ Belkis Ulusoy, "İsmail Gaspıralı Bey ile Röportaj", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 15 (2002), 229-230.

kitaplarının okutulmasına karşı çıkmıştır. Süleyman Paşa gibi Necip Asım da milliyetçiliğin Pantürkizm biçiminde yayılmasına önderlik etmiştir.²⁹ Süleyman Paşa, Târih-i Âlem adlı eseriyle Türklerin kendi tarihine yönelik bir bakış açısı geliştirmesine gayret göstermiştir.³⁰ 1876 yılında baskısı gerçekleşen bu eserin ilk bölümünde Süleyman Paşa, tarihin tanımı ve kısımlara ayrılması üzerinde durmuş ve başlangıcından itibaren halkın, toplumların ve hükümetlerin teşekkülünden bahsetmiştir. Kitabın ilk bölümünden itibaren evrenin oluşumu ve ilk insanın dünyadaki varlığı, Nuh tufanı, eski medeniyetler, Romalılar, Bizanslılar, hükümetler ve milletlerin tarihlerinden detaylı olarak bahsedilmiştir.³¹ Türklerin İslam öncesi mazisinden de uzun uzadıya bahseden Süleyman Paşa, yazdığı bu kitabıyla ilk defa olarak Avrupalı Türkiyatçıların ve Sinologların araştırmalarından büyük oranda faydalanmıştır.³²

Yine Tanzimat döneminin en önemli siyaset, düşünce ve edebiyatçılarından biri olan Namık Kemal, Arapça ve Farsçanın Türk dilinin gereklerine uymadığını savunmuştur. Yazı dilinin Arapça ve Farsçanın etkisinde olduğundan dolayı fikirlerin doğru şekilde ifade edilemediğini ve dolayısıyla Türk kültürünün de yayılmadığını ileri süren Namık Kemal, dil ve edebiyat alanında ıslahat yapılması gerektiğini savunmuştur. Eleştirilerini özellikle divan şiirine yönelten Namık Kemal, bu şiirin gerçeğe, tabiata ve akla aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Bu bağlamda Namık Kemal, gerçekte bağdaşmayan klişeleşmiş mazmunlara sahip eski şiire karşı çıkmış, milli birliğin sağlanmasında önemli olarak gördüğü Türkçeyi ön plana çıkarmak istemiştir.³³

Ziya Paşa, “Şiir ve İnşâ” adlı denemesi ile Cevdet Paşa’nın “Kıyas-ı Enbiya”sında gerçek Türkçenin Divanlardaki yapma dil olmadığını, halkın kullandığı Türkçe olduğunu savunmuşlardır. Yine Türk şiirine en uygun veznin ise aruz değil halk şiirinde kullanılan hece vezni olduğunu ileri sürmüşlerdir.³⁴ Ayrıca kültürel milliyetçiliğin hız kazandığı II. Abdülhamid dönemindeki dil çalışmaları, özellikle Macar Türkologların artan çalışmaları yanında Danimarkalı dilbilimci ve aynı zamanda Türkolog olan Vilhelm Thomsen’in 1893 yılında Orhun ve Yenisey ırmaklarının kıyısındaki yazıtların dilini çözerek bunların Türklerden kaldığını ispatlamış olması, Türkçülük araştırmalarına itibar kazandırmıştır.³⁵ Türk dili üzerine yapılan bütün bu çalışmalar, edebiyat ve kültür sahalarını doğrudan etkilemiş; edebiyatta milliyetçi çalışmaların etkisi, görülmeye başlamıştır. Bu çalışmaların bir sonucu olarak “Vatan” sözcüğü yeniden tanımlanmıştır. Vatan sözcüğü, artık devletin toprak bütünlüğünü, bağlılığı ve vatani devlet ile eş anlamlı görme fikri, ön plana çıkmaya başlamıştır.³⁶

Öte taraftan Yusuf Akçura, siyasi düşünce düzeyinde İslamcılığı ve Osmanlıcılığı eleştirmiş ve Türklerin izlemesi gereken yolun ancak ulusalçılık olabileceğini savunmuştur. Üç Tarz-ı Siyaset adlı eserini, Çar iktidarından çekindiği için 1904 yılında Kahire’deki Türk gazetesinde yayınlamıştır. Akçura’nın bu eseri, oldukça ses getirmiş ve haricteki Türk aydınları arasında çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Bu sırada Rus-Japon savaşında Çar orduları ağır yenilgiye uğramış ve Rusya’da hürriyet havası esmeye başlamıştır. Rusya’daki 1905 inkılabından sonra siyasi Türkçülük, artık serbest çalışma imkânına kavuşmuştur.³⁷

Akçura, Üç Tarz-Siyaset adlı eserinde; dilleri, ırkları, adetleri ve çoğunluğunun dinleri bir olan Türklerin birliğinden söz etmiştir. O’na göre, Türk birliğinin faydasını şu şekilde izah etmek mümkündür: “*Osmanlı ülkelerindeki Türkler hem dini, hem irki bağlar ile pek sıkı, yalnız dini olmaktan sıkı birleşecek ve esasen Türk olmadığı halde bir dereceye kadar Türkleşmiş sair Müslim unsurlar daha ziyade Türklüğü benimseyerek ve henüz hiç benimsememiş unsurlar da Türkleştirilebilecekti.*”³⁸ Akçura’nın kullandığı ırk kavramı, ortak fiziksel ve fizyolojik özelliklere sahip insanlardan çok, modern antropologların tanımladığı şekliyle; “*ortak bir kültürel*

²⁹ Yinanç, “Tanzimat’tan Meşrutiyete Kadar”, 574-575; 585-586.

³⁰ Kemal Beydilli, “Süleyman Hüsnü Paşa (1838-1892)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2010, 92.

³¹ Süleyman Hüsnü, *Târih-i Âlem*, İstanbul: Mekteb-i Fünun Harbiye Hazreti Şahane Matbaası, 1293/1876, 32, 35, 40, 74, 797, 900.

³² Heyd, *Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin Temelleri*, 78.

³³ Akün, “Nâmık Kemal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2006, 373-374.

³⁴ “Şiir ve İnşâ”, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II (1865-1876)*, Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Yayın No. 30, 1993, 45-49. Heyd, *Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin Temelleri*, 78.

³⁵ A. Azmi Bilgin, “Thomsen Vilhelm (1842-1927)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012, 85; M. Şükrü Hanioğlu, “Türkçülük”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012, 552.

³⁶ Kemal H. Karpat, *Osmanlı’da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017, 129.

³⁷ Hâmit Z. Koşay, “Yusuf Akçura 1876-12.3.1935”, *Belleten*, 41/162, (Nisan 1977), 393-394; François Georgen, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)*, Çev. Alev Er, Ankara: Yurt Yayınları, 1986, 41.

³⁸ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976, 33.

mirasa sahip olmakla birlikte mutlaka aynı siyasal yetke altında birleşmesi gerekmeyen halk ya da insan topluluğu” yani, budun kavramına karşılık gelmekteydi.³⁹

Üç Tarz-ı Siyaset adlı eserinde Türkçü görüşlerini açıkça dile getiren Yusuf Akçura, Osmanlıların geri kalmışlığını kısmen kendi ulusal tarihlerini bilmemelerine bağlamış ve gerçekte hayranlık duyduğu Léon Cahun’un etkisini taşıyan bir bakış önermiştir. Bu öneride; Batı’nın dayatmış olduğu dört çağ kabuğundan (Antik çağ, Ortaçağ, Modern çağ, Çağdaş dönem) sıyrılma kaygısı vardır. Akçura’nın önerdiği tarihsel zamanın yeni bölümlenişine göre; Eski Türk dönemi (13. yüzyıla kadar), Cengiz Han’la birleşme, Türk-Moğol İmparatorluğu’nun çözülmesinden meydana gelen devletler ve son olarak Türk halkının uyanışı, şeklinde yer almıştır.⁴⁰ Akçura, bu bölümlenmede ne İslam tarihini ne de Türklerin İslamiyet’i kabul edişlerini dikkate almıştır. Bu bağlamda Akçura, Osmanlı Devleti’nin sadece İslami düzene oturmadığını ileri sürmüştür, Osmanlı kurumlarının aynı zamanda Orta Asya Türk geçmişini de içerdiğini belirterek Türk tarihinin laikleşmesine giden süreci başlatmıştır.⁴¹ Akçura’nın ileri sürdüğü fikirler, Türk tarihçiliğini önemli ölçüde etkilemiştir. Artık Türk tarih yazıcılığı, Avrupa merkezli tarih tasnifi anlayışından sıyrılmış, Türk tarihini kendi siyasi gelişmelerine göre açıklayan bir tarih tasnifi anlayışına doğru kaymaya başlamıştır.

II. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte Türkçülük düşüncesi, örgütlenme ve yayın faaliyetleriyle daha önemli hale gelmiştir. İlk başlarda dil ve kültür çalışmalarıyla ön plana çıkan Türkçü düşüncenin savunucuları, bir süre sonra düşüncelerini siyasal harekete dönüştürmüşlerdir.⁴² Bu bağlamda Türkçüler, ulusal bilinç ve kimlik edinmenin yolunun Osmanlılardan önceki Türk tarihinin incelenmesiyle mümkün olacağı düşüncesini, ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Bu konu, Türkçü düşüncenin yayın organı olarak bilinen Türk Yurdu dergisinde de sık sık işlenmiştir. Yine Türkçü düşüncüyü savunanlar; Osmanlı diye bir milletten söz etmenin doğru olamayacağını, zira bu isimlendirmenin, ancak bir devlet için geçerli olabileceği fikrini ileri sürmüşlerdir.

Ömer Seyfettin’in etrafında yer alan ve aynı zamanda dilde Türkçülüğü savunan bir grup ise, Genç Kalemler adlı dergiyi çıkarmaya başlamıştır. Daha 1909’lardan itibaren halk diliyle şiirler yazan Ziya Gökalp, bu tür girişimleri desteklemiştir. Ziya Gökalp, bunu daha da ileri götürerek yalnız dilde yapılan reformun yeterli olmayacağını, hayatın tüm sahalarında sosyal reformlara ve milli direnişe ihtiyaç olduğunu dile getirmiş olması, Türk tarih yazıcılığındaki geleneksel usulün değişmesi açısından önemli bir adımdır. Zira bu dönemde Gökalp’in savunmuş olduğu Osmanlılık mefkûresi yerini, milliyetçiliğe bırakmıştır.⁴³ Bu bağlamda Türkiye’de milliyetçiliğin filizlenmesine yapıtlarıyla destek veren Gökalp; *“Öteki milletler, çağdaş medeniyeti benimsemek için mazilerinden kopmak zorundadırlar. Türkler ise eski mazilerine dönmek suretiyle bu hedefe varabilirler”* diyerek bu konudaki düşüncelerini dile getirmiştir.⁴⁴ Gökalp, bu düşüncesiyle; kalkınmış ve yükselmiş bir ulus hedefine, ancak Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak şeklinde formüle edilebilecek bir yöntemle ulaşabileceğine inanmış ve bunun gerçekleşmesi için eğitime ihtiyaç duyulduğunu savunmuştur. Böylece Gökalp, tarih ve ortak eğitim yoluyla aktarılan din, dil ve ahlak, gibi inanç ve kültürel öğelere dikkat çekmek istemiş, bunlara dayalı bir ulus kavramını öne çıkaran bir Türkçülüğün oluşabileceğine inanmıştır.⁴⁵ Ziya Gökalp’in ortaya koymuş olduğu bu türden çözümler, Türkçülüğün temellerinin atılmasında önemli rol oynamıştır. Daha sonra bu konudaki yeni gelişmelerle birlikte Türk milliyetçiliği önemli yol kat etmiş ve bu, Türk tarih yazıcılığını da doğrudan etkilemiştir.⁴⁶

Diğer taraftan İttihat ve Terakki’nin siyasal düşünce yapısı, Osmanlı’nın eğitim ve kültür hayatını doğrudan etkilemiştir. Bu bağlamda yeni bir tarihsel yorum, daha doğrusu milliyetçi tarih yorumu gelişmeye başlamıştır. II. Meşrutiyet devrinde bu tarih yorumu, eğitim başta olmak üzere toplumsal kimliğin inşasında önemli rol

³⁹ Georgen, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, 40.

⁴⁰ Akçura’nın ayırımına benzer Türklerin hayatlarını çağlara ayırma düşüncesi, bir başka Türkçü yazar Nihal Atsız’da görülür. Ancak Atsız, eski çağdan itibaren tarihin dönemler içerisinde Türklerin tarihi çağlarından bahsederken Türklerin tarihini üç devrede ele alarak incelemiştir. Atsız’ın Türk tarihini devrelere ayırması şu şekildedir: a) Uzak Doğu medeniyeti çevresinde Türk tarihi (552-940), b) Yakın Doğu (=İslâm) medeniyeti çevresinde Türk Tarihi (940-1840), c) Batı medeniyeti çevresinde Türk tarihi (1840 tan başlayarak). Atsız, *Türk Tarihi Üzerine Toplamalar*, İstanbul: Arkadaş Basımevi, 1935, V; Hilav, *Felsefe Yazıları*, 360.

⁴¹ Copeaux, *Türk Tarih Tezinden Türk İslam Tezine*, 25-26; Hilav, *Felsefe Yazıları*, 360.

⁴² Metin Çınar, *Anadoluculuk ve Tek Parti CHP’de Sağ Kanat*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, 30.

⁴³ Heyd, *Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin Temelleri*, 26.

⁴⁴ Heyd, *Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin Temelleri*, 82.

⁴⁵ Gökay Göksoy Özdoğan, *“Turan”dan “Bozkurt”a, Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, Çev: İsmail Kaplan, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2001, 44; Halil Berktaş, *“Dört Tarihinin Sosyal Portresi”*, *Toplum ve Bilim*, 54-55, (Yaz-Güz 1991), 27.

⁴⁶ Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, 36; Hilav, *Felsefe Yazıları*, 361.

oynamıştır. Bu amaca uygun olarak Tarih-i Osmani Encümeni kurulmuş, başkanlığına ise, Osmanlı Devleti'nin son vakanüvisti olarak bilinen Abdurrahman Şeref Bey getirilmiştir. Abdurrahman Şeref Bey, yaptığı çalışmalarla geleneksel tarih yazıcılığı ile birlikte ulusal kimlik inşasında kullanılan siyasi tarih yazıcılığı arasında bir köprü vazifesi görmüştür.⁴⁷ Encümenin faaliyetleri arasında; Osmanlı tarihi telifi, monografi çalışmaları ve bir mecmua neşri gibi konu başlıkları yer almıştır.⁴⁸ Encümen bünyesinde, Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası adıyla düzenli olarak yayın hayatına başlamış ve böylece Türk tarihçiliği yeni bir ilmi safhaya girmiştir. Zira bu mecmuanın yayın hayatına başlamasıyla birlikte Türk tarihinin ana kaynaklarını arama arzusu giderek artmış ve Orta Asya Türkleri ile Türk milleti arasında bir bağlantı kurma düşüncesi ön plana çıkmıştır.⁴⁹

Yine II. Meşrutiyet döneminde kurulmuş olan Türk Derneği (1908), Türk Yurdu (1911) ve Türk Ocağı (1912) milliyetçi derneklerin öncüleri arasında yerlerini almıştır. Aynı gayedeki Türk Yurdu Derneği'nin yerini alan Türk Ocağı, ilk sayısı Kasım 1911'de yayınlanmış olan milliyetçi dergilerin en uzun ömürlüsü olarak bilinen Türk Yurdu Dergisini, kendi bünyesine katmıştır.⁵⁰ Derginin yazarları arasında; Hüseyinzâde Ali, Yusuf Akçura, Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu ve Fuad Köprülü gibi kimseler, düşün yazılarıyla Türkçü düşünceye önemli ölçüde yön vermişlerdir. Türklerin Osmanlılık anlayışından sıyrılarak ulusal bir bilinç ve bununla bağlantılı olarak bir kimlik edinebilmesi için Osmanlılardan önceki Türk tarihinin incelenmesi gerektiği hususu, derginin temel amaçları arasındadır. Önceleri dil ve kültür alanında kendini gösteren Türkçülük hareketleri, bütün bu çalışmalar sonrasında fikir planından uygulama sahasına geçmiş ve böylece siyasal bir boyut kazanmıştır.⁵¹ Bütün bunlar yanında Osmanlı hâkimiyetindeki Sırp, Bulgar ve Yunanlıların ayrılıkçı hareketlerini militarizme dönüştürmüş olması, Türk milliyetçiliğinin siyasallaşmasında önemli etkisi olduğunu da burada vurgulamak gerekir.⁵² Milliyetçilik bilincinin korunması gerektiği konusundaki fikirlerin ön plana çıkmasıyla birlikte Türkçülüğün siyasallaşması ve düşünce çerçevesinin belirlenmesine yol açmıştır. Ayrıca, İmparatorluk içinde Türk olmayan Arap ve Arnavut gibi halkların ulusçuluğu benimsemeleri ve doğrultuda eylemlere girişmiş olmaları, Türkçü tezleri haklı çıkarmıştır.⁵³ Fakat bu dönemdeki Türkçülük düşüncesi, Arap ve Arnavut proto-milliyetçiliğinden farklı olarak gelişmiş ve Türkçülük, Osmanlıcılığın önüne geçememiştir. Her ne kadar Tanzimat'tan itibaren önemli hale gelen Osmanlıcılık düşüncesi, yerini Türkçü tezlere bırakmış olsa da Osmanlı'nın hayati devamlılığını sağlayacak kimlik vurgusu, unutulmamıştır.⁵⁴

I. Balkan Savaşında alınan yenilgi, Osmanlı Devleti'nde büyük bir hayal kırıklığına ve şaşkınlığa sebep olmuştur. Ayrıca Balkan Savaşları öncesi ve sonrasında gerçekleşen Türk göçleri, Anadolu'nun demografik yapısını değiştirmiştir. Göçlerle birlikte Anadolu nüfusu, etnik ve dini açıdan kalıcı olarak homojenliğe kavuşmuştur.⁵⁵ Bu homojen nüfusun bünyesinde basın ve yayın faaliyetlerinin de etkisiyle Türkçülük düşüncesi, önemli güce ve itibara kavuşmuştur.⁵⁶ Fakat Balkan Savaşları döneminde dahi Türkçü düşünceler, Osmanlı'daki çok uluslu devlet, tebaa anlayışının devam etmesi nedeniyle, henüz geniş halk kesimlerine ulaşamamış, genellikle az sayıda okumuş eğitilmiş kesimler tarafından kabul görmüştür. Bu süreçte Osmanlı'nın parçalanmasına sebep olan milliyetçilik akımı, Türk toplumunda geliştirilmesi gereken bir düşünce akımı haline gelmesi için aydınlar, yoğun çaba içerisine girmişlerdir. Bu çabalar zamanla sonuç vermiş, Batılı emperyalist işgaline karşı başlatılan

⁴⁷ Abdülkadir Özcan, "Abdurrahman Şeref 1853-1925", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul: Ali Rıza Başkan Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., 1988, 175.

⁴⁸ Abdülkadir Özcan, "Târîh-i Osmânî Encümeni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2011, 84.

⁴⁹ Semavi Eyice, "Belleten", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları İşletmesi 1992, 424; Uluğ İğdemir, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, Ankara: TTK Basımevi, 1973, 1.

⁵⁰ Kenan Akyüz, "Türk Ocakları", *Belleten*, 50/196, (Nisan 1986), 201, 204.

⁵¹ Hilav, *Felsefe Yazıları*, 361; Akyüz, "Türk Ocakları", 201.

⁵² Balkan ulusçuluğu ve ardından Balkan devletlerinin kuruluşu halk isyanları vasıtasıyla değil de, her birinin kendine göre çıkarları olan Avrupa devletlerinin desteğiyle gerçekleşmiş olması, Avrupalı devletlere rağmen Türkçülüğün siyasallaşmasında ve giderek güç kazanmasında etkili olmuştur. Karpát, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Çev. Recep Boztemur, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2004, 59; Georges Castellon, *Balkanların Tarihi*, Çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğa, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993, 327.

⁵³ Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2010, 36.

⁵⁴ M. Şükrü Hanioglu, "Türkçülük", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012, 551.

⁵⁵ Seyfi Yıldırım, "Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, 16 (Güz 2012), 90.

⁵⁶ Selahattin Hilav, *Felsefe Yazıları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, 2008, 361.

Kurutuluş Savaşı döneminde Türkçülük düşüncesi, artık belirgin bir şekilde öne çıkmıştır. Osmanlılık ve diğer siyasi akımlar ise etkisini ve önemi yitirmiştir.

2- Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli Tarih Anlayışının Oluşması ve Sonuçları

Kurtuluş Savaşı'nın en kritik döneminde Mustafa Kemal Paşa, bir taraftan işgalci güçlere karşı askeri mücadele verirken diğer taraftan da Batılı emperyalistlerin desteğiyle oluşan Yunanlılık ve Ermenilik gibi tarihi hak iddialarına karşı mücadele etmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla emperyalistlere karşı verilen mücadele, sadece askeri sahada değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel sahada da gerçekleşmiştir. Bu mücadeleye uygun olarak basın ve yayın faaliyetlerine önem verilmiştir. İlk iş olarak Ankara'da bir Matbuat Müdüriyeti kurulmuştur. Büyük Millet Meclis namına Bakanlar Kurulunun 10 Ekim 1920 tarihinde aldığı karar ile Ankara'da iyi derecede gazete ve matbuata dair yayın yapacak bir matbaanın kurulması için; Karahisar'daki İkaz Matbaası, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumî'si tarafından satın alınarak Ankara'ya gelmesi sağlanmıştır.⁵⁷ Böylece Milli Mücadele'nin merkezi olan Ankara, basın-yayın faaliyetlerinin de merkezi haline getirilmiştir. TBMM Hükümeti'nin Matbuat Müdüriyet-i Umumi'si'nin belgelere dayalı olarak hazırlanmış olduğu en önemli yayınlarından biri, hiç kuşkusuz Pontus Meselesi adlı kitaptır. Bu kitabın giriş kısmında, Türklerin en eski tarihi hakkında ilk defa detaylı bilgilere yer verilmiştir. Bu kitapta; Anadolu'nun Türklüğü eski tarihlere, ilkçağlara kadar götürülmüş; Anadolu'ya dair ileri sürülen Yunanlılık ve Ermenilik gibi iddialar, çürütülmeye çalışılmıştır. Ayrıca Türklerin yalnızca Orta Asya'da değil, aynı zamanda Mezopotamya medeniyetleri içerisinde de yer aldığı; hatta Sümerlerin Türk olduğuna dair fikirler ileri sürülerek yeni Türk Tarih Tezi'nin temelleri atılmıştır. Aynı kitapta geçen şu ifadeler, Türk Tarih Tezine yön vermesi bakımından önemlidir:

“...Fihakika, Türkler, Anadolu'ya Ertuğrul Gazi ile hatta Selçuk hükümetini teşkil edenlerle gelmiş değildir. En eski ve meçhul zamanlardan beri Anadolu'da Türk ırkı vardır. Anadolu'nun ilk sakinleri tarihinin gösterdiğine nazaran Turanlılardır... Değil yalnız Anadolu, hatta Irak ve Filistin kıtalarının bile en kadim devirlerde ne “Ari” ne de “Sami” olmayıp, ağılab-ı ihtimâl “Turani olan” bir kavim ile meskûn olduğu tarih ve Atikiyat âlimlerinin ceddi gayret ve himmetleri sayesinde günden güne daha büyük bir vuzuhla meydana çıkmaktadır...”⁵⁸

Burada yıllardır Avrupa'da yapılagelen ayırım ve sınıflamaya karşı gelinerek Türklerin sarı ırka mensup olmadığı; en iyi ırka mensup bir millet olduğu ve aynı zamanda dünya tarihinde büyük medeniyetler kurduğu, düşüncesine yer verilmiştir. Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmış olmasına rağmen, Anadolu'dan Türkleri atma gayesi güden emperyalist düşüncelere karşı bu dönemde Anadolu merkezli siyasi, sosyal ve kültürel bir takım argümanlar ileri sürülmüştür. Bu dönemde Anadolu topraklarının gerçek sahibinin Türkler olduğuna yönelik düşünsel motivasyon, Anadolu'ya bir yaklaşımın oluşmasına daha doğrusu Anadolu'yu merkeze alan dil ve tarih çalışmalarına öncelik verilmesine neden olmuştur. Anadolu'yu merkeze alan milliyetçi tarih yazımı, artık önemli hale gelmiştir.

Böylece Anadolu'da bulunan Türkler, Hititlere, Sümerlere kadar dayandırılmış, Anadolu Türklerinin Orta Asya ve Mezopotamya ile bağları, ön plana çıkarılmıştır.⁵⁹ Mete Tunçay'a göre; 1923'ten sonra bu fikrin savunucusu ve eski uygarlıkların Türkler tarafından kurulduğunu iddia eden İstanbul Hukuk Fakültesi müderrislerinden Yusuf Ziya (Özer) Bey'dir. Yusuf Ziya Bey'in görüşlerine karşı çıkan Fuad Köprülü ile aralarında ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Yusuf Ziya Bey'in, Yunan medeniyetinin Türk medeniyetinden doğduğu iddiası, Fuad Köprülü'yü hayli kızdırmıştır. Köprülü, bu iddialar karşısında; “Yusuf Ziya Bey Darülfünun haricinde, istediği dilediği nazariyeyi ortaya atabilir, Adem babamızın Türk olduğunu, Mısır Firavunlarının kanında Türk küreyveleri bulunduğunu, Sfenksin bir Türk mimarı tarafından imal edildiğini söyleyebilir; fakat Darülfünun ilmi şahsiyetini temsil edemez”⁶⁰, diyerek bu iddiaların ilmi ciddiyetten yoksun olduğunu vurgulamıştır.

Bütün bu tartışmalar bir yana Cumhuriyetin ilanından sonra Mustafa Kemal Paşa, Batı'daki gelişmeleri yakından takip etmiş ve Türk tarihinin yazımı için gerekli çalışmaları başlatmıştır. Modern Türkiye'nin kurucusu Atatürk, *harici kurtuluşu, deruni kurtuluşun takip etmesi gerektiğine, zamanın yükseliş ve alçalışları içinde, ancak ananesine, mazisine ve cetlerinin bıraktığı toprağın tarihi şuuruna sahip milletlerin hayatta*

⁵⁷ BCA, 30-18-1-1. 1-15-19, (10.10.1920).

⁵⁸ *Pontus Meselesi*, Ankara: Matbuat ve İstihbarat Matbaası, 1338/1922, 1.

⁵⁹ Cemal Avcı, “Türk Tarih Tezi Amacı, Uygulanışı ve Sonuçları”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/11 (2005), 15-18.

⁶⁰ Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti*, 311.

kalacağına inanmış bir liderdi. Bu yüzden milletin ilköz tarihini ve kültürünün araştırılmasına ve ortaya çıkarılmasına özel gayret göstermiştir.⁶¹ Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türk dili ve tarihine yönelik her türlü çalışmaları teşvik eden Atatürk, milli tarihi yabancıların bakış açısıyla değerlendirmenin birçok sorunlara neden olacağına inanmış, milli bakış açısının oluşması ve gelişmesi yönünde özel çaba göstermiştir. Bu yüzden Atatürk, yeni kurulmuş Türk Devleti'ni çağının gelişmekte olan milli devlet ideolojine uygun yapılandırmak istemiş ve bunun için dil ve tarih çalışmalarına, ayrı bir önem vermiştir.

Atatürk'ün koruyuculuğu altında işe başlayan Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti, çoğu kez çalışmalarını Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem binasında yürütmüştür. Heyet, 1930'lu yılların sonlarında daha önce fasiküller halinde bastırılan notlardan da faydalanarak, Türk Tarihinin Ana Hatları adlı 606 sayfalık bir eser yayınlamıştır. On bir bölümden oluşan bu eserde; evrenden, dünyanın var oluşundan, insanların ortaya çıkışından bahsedilmiş; Türk ırkının ve Türk Tarihinin en eski çağlardan Cumhuriyet dönemine kadar geçirdiği tarihi süreç, ele alınmıştır. Bu eser, tarihçilerin ve ilim adamlarının eleştiri ve görüşleriyle şekillenmiş ve yeni Türk Tarih Tezi olarak kamuoyuna duyurulmuştur. Bu tezi ana hatlarıyla şu şekilde özetlemek mümkündür: *"Tarihin en eski devirlerinden başlayarak Orta Asya'dan doğuya, batıya ve güneğe, kuraklık ve ekonomik nedenlerle büyük göçler olmuştur. Bu göçmenler brakifefal alpin tipte, Türkçe konuşan insanlardır. Bunlar gittikleri yerlere ileri bir uygarlığı da birlikte götürmüşlerdir."*⁶²

Ana hatlar fikri, Atatürk'ün Türk milletine yeni bir tarih şuru kazandırmak gayesi ile doğmuş, bunun için gerekli ilmi davranışların oluşması için Atatürk tarafından bizzat tatbik edilmek istenmiştir. Ancak milli tarihin, ulus-devlet inşasına yönelik önemli bir misyonu olduğuna dair temel gaye, tam olarak anlaşılammış; yardımı beklenen şahısların bu yeni tarih şurunu tam anlayamadıkları hatta amaca aykırı fikirler ileri sürüldükleri gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu yüzden istenilen başarı elde edilememiştir.⁶³ Bir yıl sonra 1931'de Türk Tarihi'nin Ana Hatları-Methal Kısmı ismiyle, 87 sayfalık kitap İstanbul'da Devlet Matbaası tarafından basılmıştır. Bu kitapta, Türklerin inançları, dili, kültürü, alfabesi hakkında geniş bilgilere yer verilerek Türklerin ileri medeniyetler içerisinde yer aldığı tezi, savunulmuştur.⁶⁴ Aynı tarihlerde Afet İnan öncülüğünde, sosyoloji, felsefe ve tarih üzerine yapılan bir takım araştırmalar, yeni Türk Tarih Tezi'nin ortaya konulmasında önemli rol oynamıştır. Türk Tarih Tezi'nin resmi savunucusu haline gelen Afet İnan, Atatürk'ün vermiş olduğu destekle Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, daha sonraki ismiyle Türk Tarih Kurumu bünyesinde çalışmalarını yürütmüştür. Buradan aldığı kurumsal destek sayesinde, Türk Tarih Tezi'nin büyük oranda şekillenmesini sağlamıştır.⁶⁵

Türk Tarih Tezi, Leipzig'li müsteşrik ve aynı zamanda Doğu Bilimleri uzmanı ve naşir Dr. Kurt Köhler tarafından şöyle yorumlanmıştır:

"Gazi kendi önderliği altında Türklere yeni bir dünyayı görüş tarzı aşlamak için bir tarih kitabı yazdırdı. Bu cihetler bir Türkomanie'ye yol açacak kadar hududu aştı. Tarihin her hadisesi Türklerin gururunu okşıyacak bir cihetle tefsir edilmeğe başlandı. Bugün ön planda eski tarih bulunmaktadır. Bundan maksat bütün medeniyetlerin menşei Türklere atfetmek ve bu suretle Türk milletinin cihanda iddia edilen mevkiine manevî bir istinad bulmaktır. Bu gibi hünerbazlıklar milli şuuruna henüz yeni kavuşmuş olan bir millet için anlaşılabilir bir keyfiyettir. Ve bunların doğru olup olmadığının tenkidi hakiki ilme terettüp eden bir vaziyettir."⁶⁶

Türk milletinin her sahada gelişmesi için büyük gayret sarf eden Atatürk, derli toplu bir Türk tarihi meydana getirmek istemiştir. Bir müddet sonra düşüncelerini uygulamak için harekete geçmiştir. Türk tarihinin görüşülmesi için bir program yapılmasına yönelik çalışmalar sonuç vermiş, o zamanki ismi Ankara Türk Ocağı olan şimdiki Halkevi binasında ilk defa bir toplantı yapılmıştır. İşe derhal başlanması ve çabuk bitmesi için arzu edilen konu; Büyük Türk tarihinin ana hatlarının ortaya çıkarılarak kamuoyuna duyurulmak istenmiş olmasıydı.⁶⁷

⁶¹ K. Bittel, "Atatürk ve İlköz Tarih Araştırmaları", *Bellekten*, 3/10, (Nisan 1939), 205.

⁶² İğdemir, *Cumhuriyet'in 50. Yılında*, 5; Âfet, "Atatürk ve Tarih Tezi", *Bellekten*, 3/10, (Nisan 1939), 245-246.

⁶³ Semavi Eyice, "Atatürk'ün Büyük Bir Tarih Yazdırma Teşebbüsü: Türk Tarihinin Ana Hatları", *Bellekten*, 32/128 (Ekim 1968), 521.

⁶⁴ *Türk Tarihinin Ana Hatları-Methal Kısmı*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931, 1-74.

⁶⁵ Âfet, "Atatürk ve Tarih Tezi", 243.

⁶⁶ Kurt Köhler, "Türkiye" *Yakın Şarkta Alman Propagandası Hakkında Bir Muhtıra*, Naşir: Dr. Herbert Melzig, Ankara: Alâaddin Kırıl Basımevi, 1940, 20; Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti*, 313.

⁶⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Türk Tarihi Yazılırken Atatürk'ün Alâka ve Görüşlerine Dâir Hatıralar" *Bellekten*, 3/10, (Nisan 1939), 349.

Türk Tarih Tezi, Türk Ocaklarının çatısı altında resmi hüviyete daha doğrusu kurumsal desteğe kavuşmuştur. Bu bağlamda 23 Nisan 1930 yılındaki Türk Ocaklarının altıncı kurultay toplantısında Atatürk'ün desteği ve Aksaray delegesi ve Musiki Muallimler Mektebi tarih öğretmeni Afet İnan'ın girişimleriyle Türk Tarih Tezi'nin ana hatları çizilmiştir. Afet İnan, kurultayın 28 Nisan 1930 tarihli toplantısında, Ocağın amacının; Türklük şuurun oluşmasını ve kuvvetlenmesini sağlamak olduğunu vurgulamıştır. Bu amaca uygun olarak Türk tarihinin ilmi bir surette araştırılmasına yönelik olarak Türk Ocakları Kanununa ek bir madde ilave edilmiştir.⁶⁸

1930'lu yılların başında itibaren kabul gören Türk Tarih Tezi, uzun süre eğitim müfredatının da önemli bir parçasını oluşturmuştur. 1931 yılında Türk Ocaklarının yerini alan Halkevlerinin birçok yayınında, "Orta Asya'dan göç" konusu işlenerek yeni tarih tezinin genç kuşaklar yanında eski kuşaklar arasında da yayılması ve benimsenmesi için özel bir gayret gösterilmiştir. Aynı zamanda "bozkurt" figürü, İslamiyet öncesi Orta Asya'yla ilgili olduğu gerekçesiyle kâğıt paralar başta olmak üzere, eğitim kurumlarının ve çeşitli öğrenci kuruluşlarının amblemi olarak yaygınlaştırılmıştır.⁶⁹ Hatta Maarif Vekâleti, bu tarihsel ortama uygun kısa roman dahi yayımlamıştır.⁷⁰ Ayrıca öğrencilerin ezberlemesi gereken şiirler arasında; kendi ırk ve tarihlerinden gurur duymalarını sağlayacak dörtlükler de yer almıştır. Yeni tarih tezini yaymak için gayret gösteren ideolog ve tarihçilere, dil bilimciler de katılmıştır. Bunlar; "*Türklerin Hint-Avrupa halkları arasında seçkin bir yere sahip olduğunu*" gösteren kanıtlar buldukları iddia etmişlerdir.⁷¹ Oluşan bu tezin bilimsel kabulü için Arkeoloji ve Antropoloji gibi bilim dalları dâhil edilmiş ve böylece Türk tarih yazıcılığına, yeni bir milli kimlik, yani Türk kimliği kazandırılmaya çalışılmıştır. Bütün bunların sonucu olarak tarih ilmi, Cumhuriyet aydınlarının formasyonunda çağdaş Türk kimliğinin oluşması için önemli katkı sağlamıştır.⁷²

Diğer taraftan 1930'lu yıllarda Türkiye'nin ileri medeniyetler camiasında yer alma düşüncesinin bir yansıması olarak formüle edilen Atatürk'ün "*muasır medeniyete ulaşma*" hedefi, yeni Türk Tarih Tezi'ne uygulanmıştır. Böylece, Türk tarihini dünya tarihinin ana mecrasına katılması, sınıksız entegre edilme düşüncesi, bütün bu tarih çalışmalarıyla gerçekleştirmek istenmiştir. Ancak genç Cumhuriyetin tarihçileri, yeni tarih teziyle milliyetçiliği ön plana çıkarmalarına karşın, katı biçimde yabancı düşmanı olmamışlardır. Tersine bu tarihçiler, Türk tarihini dünya tarihi içerisinde konumlandırırken hümanist ve evrenselci bir bakış açısı geliştirmişler ve buna yönelik çalışmalara öncelik vermişlerdir. Nihayet, gene bu tarihçilerin gayretleri ve Atatürk'ün "*en hakiki mürşit ilimdir*" düsturuyla dile geldiği üzere eğitim, en önemli ideal olarak yerini almış ve Türk tarihçiliği, Osmanlı Devleti'nin son dönem olanaklarını çok aşan üniversite ve fakülteler yanında Tarih Kurumu ve Dil Kurumu gibi araştırma kurumlarının desteklenmesiyle önemli yol kat etmiştir.⁷³

2 Temmuz 1932 tarihinde Ankara Halkevi tiyatro salonunda toplanan Birinci Türk Tarih Kongresinde yeni tarih tezinin kesin noktaları belirlenmiştir. Kongre'de Türk Tarih Kurumunun kuruluşu ile ortaya atılan yeni Türk Tarih Tezi, tarihçilerin görüşüne sunulmuş akademik düzeyde tartışılması sağlanmış ve çıkan sonuçlarla birlikte izlenecek yol haritası belirlenmiştir.⁷⁴ Kongre'de konuşma yapan dönemin Milli Eğitim Bakanı Esat Bey (Sagay), Türklerle ilgili yazılan kitaplarda, Türklerin dünya medeniyetine yaptığı katkıların küçümsendiğini belirterek, "*insanlar henüz ağaç ve kaya kovuklarında yaşarken Türklerin Orta Asya'da kereste ve maden medeniyetini*" kurduklarını söyleyerek kongrenin amaç ve yönünü belirlemiştir.⁷⁵ Kongrenin ilk tebliğini sunan

⁶⁸ Türk Ocaklarına eklenen 84. Madde şöyledir: "Merkez heyeti, Türk tarihi ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik ve tettebbu eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere bir Türk tarihi tetkik heyeti teşkil eder" Yusuf Halaçoğlu, "Türk Tarih Kurumu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, İstanbul: İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012, 547; Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşuna Dair", *Belleten*, 11/42, (Nisan 1947), Ankara: TTK Basımevi, 1947, s.177.

⁶⁹ Aşağı yukarı 1927 ile 1948 yılları arasında tedavülde kalmış olan 5 ile 10 TL değerindeki banknotların üzerindeki hilalin içerisine bozkurt figürü yerleştirilmiş ve böylece İslamiyet öncesi Türk tarihine dikkat çekilmek istenmiştir. Cüneyt Ölçer, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kâğıt Paraları (1923-1983)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Doğu Matbaası, 1983, 40-41.

⁷⁰ Bu romanın ismi Baybiçe'dir. Bu romanda yer verilen ifade ve betimlemelerden, Türk Tarih Tezine uygun olarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Romanda geçen şu ifadeler, bu durumu doğrular niteliktedir: "*Babürün, beyaz sadakor ceketinin yanında simsiyah iki yıldız gibi parlayan gözleri, Orhun harflerinin bir çocuk profili kadar sade ve canlı çizgilerine dalmış Asyanın o binlerce sene evvelki tarihini yaratan ecdadının milletler ve memleketler deviren azametini düşünüyor...*" Şaziye Berin, *Baybiçe*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1933, 4.

⁷¹ Gökay Göksu Özdoğan, "*Turan'dan 'Bozkurt'a, Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*", Çev. İsmail Kaplan, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, 85-87.

⁷² Taner Timur, *Osmanlı Kimliği*, İstanbul: Hil Yayın, 1986, 73.

⁷³ Berktaş, "Dört Tarihçinin Sosyal Portresi", 28.

⁷⁴ İğdemir, *Cumhuriyetin 50. Yılında*, 11-13.

⁷⁵ *Birinci Türk Tarih Kongresi, (Konferanslar Müzakere Zabıtları)*, İstanbul: T.C Maarif Vekâleti, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1932, 6.

Afet İnan ise, Avrupalıların vahşi bir yaşam sürdürürken, Türklerin yüksek bir ırktan geldiğini savunmuş, insanlığa uygarlığının tek bir coğrafyadan yani Orta Asya'dan, özellikle neolitik uygarlığın Türklerin göçleri sonrasında yayıldığı tezini ileri sürmüştür.⁷⁶ Çünkü bu teze göre; neolitik devirde Orta Asya'da bir kültür inşa etmeyi başarmış bir ulus, elbette yarattığı kültür eserlerinin adını ve bu eserlere bağlı fikirleri de beraberinde götürmüş ve içlerine girdiği uluslara bunları yaymıştır.⁷⁷

Birinci Türk Tarih Kongresi ile Türk Tarih Tezi'nin akademik literatür içerisinde yer alması ve aynı zamanda ulusal ve uluslararası araştırmacılar için rehber olması sağlanmıştır. Türk Tarih Kongresi yoluyla yeni bir tarih tezi oluşturma düşüncesi, ulusçuluk fikriyle birlikte gelişmiş ve tarih araştırmalarıyla ulusal kimliğin inşası amaçlanmıştır. Türkiye'yi maddi ve siyasi istiklale kavuşturan Atatürk, memlekette tarih tetkiklerinin açığa çıkarılmasına yönelik çabalara liderlik etmiş;⁷⁸ amaçlanan tarih araştırmalarına Türk Tarih Kongresi'nin de hizmet edeceğini düşünmüştür. Bu bakımdan Atatürk önderliğinde milli devlet ideolojini oluşturmada ve milli kimliğin geliştirilmesinde, Türk tarih araştırmalarının önemli olacağına inanılmıştır.

Kongrede ulusal tarih bilincinin ancak ırk ve ırka dayalı dil olgularıyla birlikte meydana gelebileceği düşünülmüştür. Bu yüzden 1930'lu yıllarda artık yeni Türk Tarih Tezi, sadece tarih çalışmalarıyla sınırlı kalmamış; aynı zamanda etimoloji, arkeoloji ve antropoloji gibi ilim veya dallarla desteklenmiştir. Görünen o ki, Türk Tarih Tezi'nin bilimsel bir ayağı olarak kabul edilen Birinci Türk Tarih Kongresinde, Türk tarihçiliğine nasıl yol izlemesi konusunda bilgi verirken yöntem ve usule yaklaşımdan uzak daha çok ulusal kimliğin inşasında etkili olabilecek tarih kavramı üzerinde durulmuştur.

Bu kongrede Fuad Köprülü ile Zeki Velidi Togan, savunulan tarih tezine karşı çıkmışlar, gerekçeli düşüncelerini bilimsel metotla izaha çalışmışlardır. Ancak Kurtuluş Savaşı ile işgalden yeni kurtulmuş ve ulus-devlet olma yolunda önemli ve kararlı adımlar atmanın yolunu arayanlar için Türk Tarih Tezi, yeni devletin ulusal kimliğini oluşturmada önemli bir aşamaydı. Bu yüzden Türk Tarih Tezi'ne karşı çıkışlara ve eleştirilere fazla müsamaha gösterilmemiş; siyasal muhalefete uygulanan yöntemle benzer bir yöntemle engellenmek istenmiştir. Kongrede, Türk Tarihini Tetkik Encümeni 5. Büronun başkanlığını yapan Reşit Galip'in sunduğu Orta Asya'da iç deniz olduğu ve bunun sonradan kurduğuna dair sunmuş olduğu tebliğ, Zeki Velidi Togan tarafından bilimsel olmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.⁷⁹ Diğer taraftan o dönemin Türk Tarih Tezi'nden farklı olarak Zeki Velidi Togan, Barthold'un çalışmalarından yola çıkarak Sümer ve Hititlerin Türk olmadığını ispata çalışmış olması, sert biçimde eleştirilmesine neden olmuştur. Zeki Velidi Togan, bu karşı duruşu nedeniyle tepkiyle karşılaşmış ve disiplinsiz davranışları nedeniyle istifaya zorlanmıştır. Barthold ise, Türk düşmanı ilan edilmiştir. Kendisine takınılan bu kötü tutum nedeniyle Togan, önce kürsüsünden daha sonra ise ülkeden ayrılarak önce Viyana'ya gitmiş, oradan Almanya'ya geçmiştir.⁸⁰

Sonuçta Kongre'de ileri sürülen fikirler, Türk Tarih Tezi'nin şekil almasında önemli rol oynamıştır. Ancak Kongre'de, Türkleri övme adına yapılan bazı konuşmalarda sık sık çelişkiye düşüldüğü görülmüştür. Örneğin, Afet İnan, Türklerin tarihini Avrupalı tarihçiler tarafından kasıtlı olarak görmezden gelindiği veya küçük düşürüldüğünü belirtirken, Çin, Sümer, Eti ve Mezopotamya medeniyetlerinin aslında Türk olduğunu ispatlamaya yönelik açıklamalarında, çoğunlukla Avrupalı bilginlere başvurmuş olması, bu çelişkiyi açıkça göstermekteydi. Bu çelişkinin ortaya çıkmasını değerlendirirken dönemin şartlarını da göz ardı etmemekte fayda vardır. Bu bağlamda Türk tarihine dair kapsamlı milli bir literatür çalışmasının henüz yapılmamış olmasının yanı sıra, dönemin şartları gereği Türk tarihinin kökenlerini belli bilimsel zemine oturtma gayretinin veya endişesinin olduğunu da burada vurgulamak gerekir.

⁷⁶ Afet İnan, "Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde", *Birinci Türk Tarih Kongresi, (Konferanslar Müzakere Zabıtları)*, İstanbul: T.C Maarif Vekâleti, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1932, 40.

⁷⁷ İ. Necmi Dilmen, "Türk Tarihinde Güneş Dil-Teorisinin Yeri ve Değeri", *İkinci Türk Tarih Kongresi*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1937, 2.

⁷⁸ Köprülü, "Bir Hatıra", 1.

⁷⁹ *Birinci Türk Tarih Kongresi, (Konferanslar Müzakere Zabıtları)*, İstanbul: T.C Maarif Vekâleti, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1932, 370-375, 387-388.

⁸⁰ Copeaux, *Türk Tarih Tezinden Türk İslam Tezine*, 47-48. Ancak Togan, 1937 yılı sonlarında Almanya'da bulunduğu sırada Türkiye'ye dönüp vatan evlatlarına öğretmenlik yapma isteğini dile getiren bir mektubu dönemin İçişleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya'ya gönderir. Şükrü Kaya'dan; "...büyük Atatürk nezdlerinde tavassut lütufkârlığında bulunsanız; beni vatanda, vatan evladı arasında çalıştırmazlar mı?" ricasında bulunur. Bu mektuptan yaklaşık bir buçuk yıl sonra 1 Eylül 1939 tarihinde yeniden İstanbul Üniversitesi'nde göreve başlar. BCA, 490-01.611-120-2, (20.12.1937); Tuncer Baykara, "Togan Ahmet Zeki Velidi (1890-1970)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012, 209.

Türk Tarih Kurumu, 1935 yılından itibaren Türk Tarih Tezi'ne uygun kurumsal kimliğiyle ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu teze uygun olarak Türk Tarih Kurumu bünyesinde 1937 yılında Belleten Dergisi yayın faaliyetine başlamıştır. Derginin ismi, Atatürk tarafından konulmuş olup Güneş-Dil Teorisinin esaslarına dayandırılmıştır. "Bildiren, öğreten, zihne koyan" anlamına gelen Fransızcadaki Bulletin kelimesinin aslının Belleten olduğundan yola çıkarak bu isim konulmuştur.⁸¹ Ocak 1937 yılında yayın faaliyetine başlayan derginin amacı, ilk sayının önsöz bölümünde şu şekilde ifade edilmiştir: "... Bu mecmuada tarihe, Türk tarihine ait hakikatleri ortaya koymağı, bu alanda yapılan çalışmaların sonuçlarını ilim ve tarih severlerin tetkik ve tenkit gözlerine arzetmeğı düşünmüştür..." yine aynı bölümde; "Dilimizi öğrenmek için dilimizin anasını öğrenmek mecburiyetindeyiz. O da ölmemiş ve ölmeyecek olan ana Türk Dilidir"⁸² denilmiştir. Dergide belirtilen ifadelerden de anlaşılacağı üzere; Türk tarihi yanında Türk dili kökeninin araştırılmasına yönelik kapsamlı çalışmaların da başlayacağı açıklanarak, bu hususta nasıl bir yol izleneceğı anlatılmıştır. Dil konusu, aslında Atatürk'ün de en fazla üzerinde durduğu konulardan biriydi. Zira Atatürk; *ilmi bültenin atmosferi içerisinde kalmak şartıyla, dil alanında yapılacak ıslahat ile; Türk milleti en eski menşeyini bilme konusunda önemli bir adım atmanın yanında şefi bulunduğu nüfusun irki karakterinin mümkün olan en sadık imajını tanıma arzusu*, yine dil sayesinde olacağına inanmaktaydı.⁸³ Bütün bu düşünceler, aslında İkinci Türk Tarih Kongresi'nde ortaya konan yeni fikirlerle olgunlaşmıştır.

İkinci Türk Tarih Kongresi, 20 Eylül 1937 tarihinde Dolmabahçe'de toplanmıştır. Birinci Türk Tarih Kongresi'nden beri Türk tarihi alanındaki ilmi çalışmaları ve elde edilen sonuçların Türk ilim âlemine ve tarihle uğraşan dünya âlimlerinin görüşlerine sunmak maksadıyla bu kongre toplanmıştır. Bunun için kongreye yerli ve yabancılardan oluşan bilim heyeti kabul edilmiştir.⁸⁴ Uluslararası bir kongre olma özelliğı ile bilinen bu Kongrede, Türk Tarih Kurumu Asbaşkan Profesör Afet İnan, kurumun arkeolojik faaliyetleri hakkında bir tebliğ sunmuştur. Konuşmasında Afet İnan; Dünyada yüksek kültürün ilk beşiğı, Orta Asya'daki Türk anayurtları olduğunu ve o kültürü kuranların ve aynı zamanda bütün dünyaya yayanların da yine Türkler olduğunu savunmuştur.⁸⁵

İkinci Türk Tarih Kongresi'nde, yabancı âlimlerin katılımıyla uluslararası bir kongre olması⁸⁶ yanında Türk tarihini dünya tarihi içerisinde konumlandırma gayreti ön plandadır. Arkeolojik bulgulardan yola çıkarak Türklerin kökenini ortaya çıkarma arzusu ve Türk tarihini belge ve bulgular üzerinden değerlendirmek istenmesi, bu durumu açıklar niteliktedir.⁸⁷

Türk Tarih Tezi'nin ilim camiasına duyurulmasıyla birlikte dünyada popüler olan eski çağ araştırmalarına ilgi ve alakayı arttırmış ve Belleten Dergisi yayın hayatına başlamasının ardından eski çağ araştırmalarına ve bu konuyla alakalı yayınlara ayrı önem verilmiştir. Özellikle Anadolu'da yaşayan eski kavimlerin Türk kültürü ile bağlantıları incelenmiş; ortaya konan bulgular, tartışılmıştır.⁸⁸ Belleten dergisinde bu konudaki araştırmalar, ilim camiasını hayli etkilemiştir. Konuyla ilgili olarak Hititler ile ilgili çıkan bir makalede; Hititlerin sosyal hayat ve inançlarına değinilmiş, Hititlerde Güneş Kursu figürünün önemi ortaya konularak askeri fermanlar ve destanları incelemeye alınmıştır.⁸⁹

Bununla birlikte 1930'ların sonlarından itibaren Türk Tarih Tezi çerçevesinde, Anadolu kültürünün oluşumuna önemli katkı sağladığı düşünülen Türk-İslam devletleri, özellikle Selçuklu Devleti'nin etkisi, görmezlikten gelinmemiştir. Bu konuda Şemsettin Günaltay'ın, "İslam Dünyasının İnhitatu Sebebi Selçuk İstilâsı mıdır?" adlı makalesi, ilk çalışmalardan biri olması nedeniyle değerlidir. Makalesinde Günaltay; Anadolu'da kurulan ilk Türk-İslam uygarlığından biri olan Selçuklulardan bahsederken Anadolu'da haçlılara karşı verdiği mücadele ile Anadolu'nun Türkleşmesindeki rolüne değinmiş ve Anadolu iktisadiyatında Selçukluların rolünü ortaya koymaya çalışmıştır.⁹⁰ Aynı tarihlerde L. Ársony, Selçuklu isminin etimolojisini ortaya koyan çalışmasında,

⁸¹ Eyice, "Belleten", 424.

⁸² "Önsöz", *Belleten*, 1/1, (Ocak 1937), 1,9.

⁸³ Pittard, "Atatürk'ün Hatırasını Tazim", 186.

⁸⁴ Muzaffer Göker, "İkinci Türk Tarih Kongresi", *Belleten*, 2/ 5-6 (Nisan 1938), 1.

⁸⁵ Afet İnan, "Türk Tarih Kurumunun Arkeolojik Faaliyeti", *İkinci Türk Tarih Kongresi*, (Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler), İstanbul 20-25 Eylül 1937, İstanbul: Kenan Matbaası, 1943, 8.

⁸⁶ Göker, "İkinci Türk Tarih Kongresi", 4.

⁸⁷ Dilmen, "Türk Tarihinde Güneş Dil-Teorisinin Yeri ve Değeri", 2.

⁸⁸ Nimet Özgüç, "Acemhöyük Saraylarında Bulunmuş Olan Mühür Baskıları", *Belleten*, 41/162 (Nisan 1977), 357-368.

⁸⁹ Ekrem Akurgal, "Hattiler, Hititler ve Güneş Kursu", *Belleten*, 41/162 (Nisan 1977), 420-421.

⁹⁰ Günaltay, "İslâm Dünyasının İnhitatu Sebebi Selçuk İstilâsı mıdır?" *Belleten*, 2/ 5-6, (Ocak 1938), 87-88.

Selçukluların Anadolu Türklüğünün oluşması üzerindeki etkisi sorgulanmıştır. Ársony; “Eğer etimoloji doğru ise, farzedebiliriz ki Anadolu Türklüğünün, ismi tanınmış ilk atasının Selçuk, dünyanın en heybetli köşesinden, eski dünyanın ortasından garba doğru hareket etmiştir” diyerek, Selçuk isminin Türkçe kökenli bir kelime olup olmadığını farklı ilim adamlarının görüşleri üzerinden değerlendirmeye çalışmıştır. Fakat Ársony; “Anadolu Türkçülüğünün hâkimiyetini son kertede tahkim ve tespit eden Türklerin ebedi atası Atatürk'tür” diyerek, Atatürk önderliğinde başlatılan milliyetçi tarih yazımı için ortaya konulan bilgi ve bulguların dikkate alınmasının daha doğru olacağını savunmuştur.⁹¹

Selçuklularla ilgili, özellikle Selçukluların Anadolu Türklüğü üzerine etkileri üzerine çok yönlü araştırmalar, Atatürk döneminden sonra artarak devam etmiştir. Bu konuda, Osman Turan ile İbrahim Kafesoğlu'nun çalışmalarını burada zikretmek gerekir. Anadolu'nun imarı ve iktisadi hayatının gelişmesinde Selçukluların rolünü araştıran Osman Turan; “Anadolu'nun Müslüman ve Hıristiyan kavimler arasında bir köprü vazifesini görüp dünya ticareti bakımından büyük bir ehemmiyet kazanması Selçuk istilasının mes'ud neticelerinden biridir”⁹² diyerek, Selçukluların Anadolu Türklüğü üzerindeki etkilerini, birçok yönden izaha çalışmıştır. İbrahim Kafesoğlu, Malazgirt Savaşı'nın Türk tarihi açısından ne kadar önem taşıdığından bahsederek bu muharebenin, “Türklerin, milli benliklerini muhafaza etmek şartıyla, medeniyet değiştirmesinde bir dönüm noktasını teşkil etmiş olduğuna” değinmiş; İslam öncesi Türk tarihi ile İslam sonrası Türk tarihinin Anadolu'daki buluşma noktasını, Selçuklular üzerinden değerlendirmeye çalışmıştır.⁹³

Sonuç

Tanzimat dönemi, aynı zamanda Osmanlı'nın siyasi, sosyal ve kültürel değişimini ifade eden bir dönem olarak anılmaktadır. Ancak bu döneme damgasını vuran konu, Balkan ulusçuluğu ve bununla bağlantılı olarak Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki egemenliğini kaybetmeye başlamış olmasıdır. Avrupa ülkelerinin emperyalist siyasetleri ile Balkanlar'daki ulusçuluğun militarizme dönüşmüş olması, Balkanlar'dan Anadolu'ya Türk göçlerini hızlandırmıştır. Bu dönemde ulus-devletlerin oluşmasındaki militarist eğilimler ve aşırı milliyetçiliğin getirdiği sonuçlar ile Kafkas ve Orta Asya Türk coğrafyasında Rus yayılcılığının ortaya çıkardığı sorunlar, Osmanlı Devleti'ni doğrudan etkilemiş ve Osmanlı Devleti çöküş dönemine girmiştir. Müslüman Türkler arasında milliyetçilik, Rus ve Kırım'daki Müslüman tehcirine karşı bir tepki olarak 18. Yüzyılın sonlarında meydana gelmiş ve Balkan milliyetçiliğinin gelişmesiyle beraber hızlanmıştır. Batı hâkimiyeti nedeniyle ekonomik gücün ve kültürel kimliğin kaybedilmeye başladığı II. Meşrutiyet öncesinde Türk milliyetçiliği siyasi bir amaca kavuşmuş ve milliyetçilik, Osmanlı aydınları öncülüğünde ete kemiğe bürünmeye başlamıştır. 19.Yüzyılın sonları ve 20.yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin savaşlarda alınan yenilgiler sonucunda siyasal Türkçülük giderek güçlenmiştir. Kültürel Türkçülük ise Osmanlı Devleti'ndeki Batılılaşma hareketleriyle birlikte önem kazanmış ve Batı eğitimi örnek alınarak oluşturulan kurumların açılmasından sonra, Türk dili ve tarihi üzerine yapılan araştırmalar artarak devam etmiştir.

II. Meşrutiyet döneminde, özellikle Türk dilinin kökeni hakkında yapılan araştırmalar, milliyetçi tarih yazımına önemli ölçüde tesir etmiştir. Batı'da eğitim almış ve yabancı dile hâkim olan Meşrutiyet dönemi aydınları vasıtasıyla milliyetçi tarih yazımına yönelik arayışlar artmış ve bunun için temel unsurlar belirlenmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan Batı'da Türk dili üzerine yapılan araştırmaların neticeleri, Osmanlı entelektüel hayatını etkilemiş ve elde edilen bulgular, tarih yazıcılığında kullanılmaya başlamıştır. Batı'nın emperyalist davranışlarına karşı var olma mücadelesiyle başlayan Türkçülük ve bu anlayışla geliştirilen dil ve tarih çalışmaları, bu dönemde yaygınlaşmış ve milliyetçi tarih anlayışını yansıtan ilk eserler, Osmanlı aydınları tarafından kaleme alınmıştır. Elbette Batı'da Türk dili ve tarihi üzerine yapılan çalışmalar, Osmanlı aydınlarını etkilemiş ve bu konu üzerinde daha fazla durmaya ihtiyaç duyulmuştur. Batı'da Türk dilinin etimolojisi üzerine yapılan araştırmalar, elbette tek başına yeterli olmamıştır. Bütün bunların yanında milliyetçi tarih yazımının desteklemesi ve daha derli toplu hale getirilmesinde, Rusya'dan Anadolu'ya göç eden entelektüel Türk aydınların etkisini de burada vurgulamak gerekir. Bu aydınlar, göçlerle birlikte oluşan Anadolu'nun homojen nüfus yapısına uygun milliyetçi tarih yazımında önemli rol oynamıştır. Rusya'nın Panslavizm politikalarına karşı milli bilinç oluşturmak ve bu bilinci oluştururken de en eski ve köklü kültür olarak görülen Orta Asya Türkleri ile birleşmek gibi büyük idealler içeren Türkçü siyasi düşünceler, zaten mevcuttu. İşte vatan

⁹¹ L. Ársony, “Selçuk Adının Menşesine Dair”, *Bellekten*, 3/10, (1939), 383-384.

⁹² Osman Turan, “Selçuk Kervansarayları”, *Bellekten*, 10/ 39, (1946), 471.

⁹³ İbrahim Kafesoğlu, “Selçuklu Tarihinin Meseleleri: Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu Adlı Eserin Tenkidi Dolaysıyla”, *Bellekten*, 19/76, (1955), 477-480.

sözcüğünün anlam kazandığı bu dönemdeki siyasi ve kültürel çalışmalar, aslında Cumhuriyetin ilanı ve ardından ulus-devlet inşa sürecine geçişle birlikte itibar kazanmış ve modern tarih çalışmaları öncülüğünde Türk ulusu kimliği, yeniden tanımlanmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından itibaren Avrupa kökenli Türk karşıtı düşüncelere bir tepki, bir başkaldırı olarak değerlendirilebilecek Anadolu'nun Türk olduğuna dair tarih çalışmaları, ön planda yer almıştır. Ulus-devlet anlayışının yerleştirilmeye çalışıldığı bu dönemde, kültürel Türkçülük vücut bulmuş ve Türklerin medeni ve dünya uygarlıklarına katkıda bulunan bir millet olduğu düşüncesini ön plana çıkararak tarih çalışmaları, önem kazanmıştır. Batılı emperyalist güçlere karşı verilen askeri mücadele, bu sefer kültürel mücadeleye daha doğrusu Anadolu'nun en eski milleti Türkler olduğunu ispatlamaya yönelik çalışmalara dönüşmüştür. Böylece modern Türk tarih yazıcılığının ilk tecrübesi, Türk tarihini eski medeniyetlere kadar (Sümer, Hitit) götürme fikrinin bir sonucu olarak kendiliğinden doğmuştur. Anadolu'nun Türk olduğu şeklindeki tezler, tarih kongrelerinde ortaya konulmuş ve dünya kamuoyunun karşısına yeni bir tarih teziyle; Türk halkının önüne ise, yeni bir tarih ülküsüyle çıkmak istenmiştir. Buna yönelik tarih araştırmaları, daha çok Anadolu'yu merkeze alan bir anlayışla yürütülmüştür. Anadolu üzerinde emperyalist hak iddialarına karşı, Türklerin Anadolu'da kadim bir millet olduğunu ispat edilmesine yönelik araştırmalar, bu yüzden çok önemli hale gelmiştir. Bu araştırmalar sırasında elde edilen bilgi ve bulgular, milliyetçi tarih çalışmalarıyla harmanlanmış ve Türk tarihçiliği, bilimsel bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu, bu bilimsel zeminin oluşmasına kurumsal destek sağlamıştır. Nihayet Atatürk döneminde Türk tarihçiliğinin kat etmiş olduğu yol ve elde edilen bilimsel kabiliyet, Türk tarihçiliğinin ilerlemesine önemli katkı sağlamıştır.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmi Yayınlar

Birinci Türk Tarih Kongresi, (Konferanslar Müzakere Zabıtları), İstanbul: T.C Maarif Vekâleti, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1932.

Telif Eserler

“Önsöz”, *Bellekten*. 1/1, (Ocak 1937): 1-9.

“Şiir ve İnşa”, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II (1865-1876)*. Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Yayın No. 30, 1993: 45-49.

Afet İnan. “Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde”, *Birinci Türk Tarih Kongresi, (Konferanslar Müzakere Zabıtları)*. İstanbul: T.C Maarif Vekâleti, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1932: 18-41.

_____. “Türk Tarih Kurumunun Arkeolojik Faaliyeti”, *İkinci Türk Tarih Kongresi (Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler)*. İstanbul 20-25 Eylül 1937, İstanbul: Kenan Matbaası, 1943: 8-20.

_____. “Atatürk ve Tarih Tezi”, *Bellekten*. 3/10 (Nisan 1939): 243-246.

_____. “Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşuna Dair”, *Bellekten*, 11/42, (Nisan 1947): 173-179.

Akçura, Yusuf. *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976.

Akurgal, Ekrem. “Hattiler, Hititler ve Güneş Kursu”, *Bellekten*. 41/162 (Nisan 1977): 419-421.

Akün, Ömer Faruk. “Ahmet Vefik Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 2, İstanbul: Ali Rıza Başkan Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., 1989: 143-157.

_____. “Nâmık Kemal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2006: 361-378.

- Akyüz, Kenan. "Türk Ocakları", *Belleten*. 50/196, (Nisan 1986): 201-228.
- Arsony, L. "Selçuk Adının Menşesine Dair", *Belleten*. 3/10, (1939): 377-384.
- Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*. İstanbul: T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Atsız. *Türk Tarihi Üzerine Toplamalar*. İstanbul: Arkadaş Basımevi, 1935, V.
- Avcı, Cemal. "Türk Tarih Tezi Amacı, Uygulanışı ve Sonuçları", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2/11 (2005): 11-32.
- Ayhan, Halis. "Batılılaşma: Eğitim ve Öğretim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları İşletmesi, 1992: 158-162.
- Baykara, Tuncer. "Togan Ahmet Zeki Velidi (1890-1970)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012: 209-210.
- Baymur, A. Fuat. *Tarih Öğretimi*, Ankara: Maarif Matbaası, 2. Basım, 1945.
- Berin, Şaziye. *Baybiçe*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1933.
- Berktaş, Halil. "Dört Tarihçinin Sosyal Portresi", *Toplum ve Bilim*. 54-55, (Yaz-Güz 1991): 19-45.
- _____. *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1983.
- Beydilli, Kemal. "Süleyman Hüsnü Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2010: 89-92.
- Bilgin, A. Azmi. "Şemseddin Sami'nin Edebiyatla İlgili Eserleri ve Görüşleri" *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 22 (2007): 39-51.
- Bilgin, A. Azmi. "Thomsen Vilhelm (1842-1927)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012: 84-85.
- Bittel, K. "Atatürk ve İlköz Tarih Araştırmaları", *Belleten*, 3/10, (Nisan 1939): 205.
- Cahun, Léon. *Asya Tarihine Giriş Türkler ve Moğollar*. Çev. İnan Kaya, Toplumsal İstanbul: Dönüşüm Yayınları, 2013.
- _____. *Fransa'da Arı Dillere Tekaddüm Etmış Olan Lehçenin Turanî Menşei*. Tercüme eden: Ruşen Eşref, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1930.
- Castellon, Georges. *Balkanların Tarihi*, Çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğa, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993.
- Copeaux, Etienne. *Türk Tarih Tezinden Türk İslam Tezine*. Çev. Ali Berktaş, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, 2000.
- Çınar, Metin. *Anadoluculuk Hareketinin Gelişimi ve Anadoluçular ile Cumhuriyet Halk Partisi Arasındaki İlişkiler (1943-1950)*. T.C Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2007.
- Çınar, Metin. *Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Dilmen, İ. Necmi. "Türk Tarihinde Güneş Dil-Teorisinin Yeri ve Değeri", *İkinci Türk Tarih Kongresi*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1937: 1-13.
- Eyice, Semavi. "Atatürk'ün Büyük Bir Tarih Yazdırma Teşebbüsü: Türk Tarihinin Ana Hatları", *Belleten*. 32/128, (Ekim 1968): 509-526.
- _____. "Belleten". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları İşletmesi, 1992: 424-425.
- Georgen, François. *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)*. Çev. Alev Er, Ankara: Yurt Yayınları, 1986.
- Gibbons, Herbert. Adams. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. Yay. Haz. Mustafa Everdi, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 1998.
- Gökalp, Ziya. *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2010.
- Göker, Muzaffer. "İkinci Türk Tarih Kongresi", *Belleten*. 2/5-6 (Nisan 1938): 1-4.
- Günaltay, Şemsettin. "Atatürk'ün Tarihçiliği ve Profesörlüğü Hakkında Bir Hatıra", *Belleten*. 3/10, (Nisan 1939): 273-274.
- _____. "İslâm Dünyasının İnhitatu Sebebi Selçuk İstilâsı mıdır?", *Belleten*. 2/ 5-6, (Ocak 1938): 73-88.

- Hanioğlu, M. Şükrü. "Türkçülük", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012: 551-554.
- Halaçoğlu, Yusuf. "Türk Tarih Kurumu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 41, İstanbul: İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012: 547-549.
- Heyd, Uriel. *Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin Temelleri*. Termece: Cemil Meriç, İstanbul: Sebil Yayınevi, 1980.
- Hilav, Selahattin. *Felsefe Yazıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, 2008.
- Hüsnü, Süleyman. *Târih-i Âlem*. İstanbul: Mekteb-i Fünun Harbiye Hazreti Şahane Matbaası, 1293/1876.
- İğdemir, Uluğ. *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*. Ankara: TTK Basımevi, 1973.
- Karpat, Kemal H. *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*. Çev. Recep Boztemur, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2004.
- _____. *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- Kaymaz, Nejat. "Türkçü Tarih Görüşü". *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara: TTK Basımevi, 1977: 433-443.
- Koşay, Hâmit Z. "Yusuf Akçura 1876-12.3.1935", *Bellekten*. 41/162, (Nisan 1977): 389-400.
- Köhler, Kurt. "Türkiye", *Yakın Şarkta Alman Propagandası Hakkında Bir Muhtıra*. Naşir: Dr. Herbert Melzig, Ankara: Alâaddin Kırıl Basımevi, 1940.
- Köprülü, M. Fuad. *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*. Yayımlayan. Orhan F. Köprülü, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 2. Basım, 1986.
- Ölçer, Cüneyt. *Cumhuriyet Dönemi Türk Kâğıt Paraları (1923-1983)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Doğu Matbaası, 1983.
- Özcan, Abdülkadir. "Abdurrahman Şeref (1853-1925)", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Cilt 1, İstanbul: Ali Rıza Başkan Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., 1998: 175.
- _____. "Târîh-i Osmânî Encümeni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2011: 83-86.
- Özdoğan, Gökay Göksu. "Turan"dan "Bozkurt"a, *Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*. Çev. İsmail Kaplan, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2001.
- Özgüç, Nimet. "Acemhöyük Saraylarında Bulunmuş Olan Mühür Baskıları", *Bellekten*. 41/162, (Nisan 1977): 357-381.
- Pittard, Eugéne. "Atatürk'ün Hatırasını Tazim", *Bellekten*. 3/10, (Nisan 1939): 183-189.
- Pontus Meselesi*, Ankara: Matbuat ve İstihbarat Matbaası, 1338/1922.
- Timur, Taner. *Osmanlı Kimliği*. İstanbul: Hil Yayın, 1986.
- Toprak, Zafer. *Atatürk Kurucu Felsefenin Evrimi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2.Baskı, 2020.
- Tunçay, Mete. *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Basım, 1999.
- Turan, Osman. "Selçuk Kervansarayları", *Bellekten*. 10/39, (1946): 471-496.
- Türk Tarihinin Ana Hatları-Methal Kısmı*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931.
- Uçman, Abdullah. "Ali Suavi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 2, İstanbul: Ali Rıza Başkan Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., 1989: 445-448.
- _____. "Şemseddin Sâmî", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Cilt 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2010: 523.
- Ulusoy, Belkis. "İsmail Gaspıralı Bey ile Röportaj", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 15 (2002): 229-240.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. "Türk Tarihi Yazılırken Atatürk'ün Alâka ve Görüşlerine Dâir Hatıralar". *Bellekten*, 3/10 (Nisan 1939): 349-353.
- Yıldırım, Seyfi. "Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, 16 (Güz 2012): 75-92.
- Yinanç, Mükrimin Halil. "Tanzimat'tan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik", *Tanzimat II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1999: 573-595.